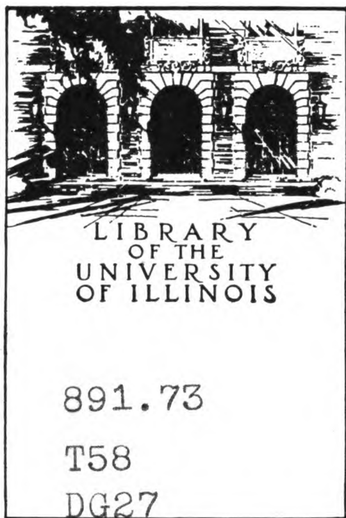

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

Hjalmar Wijk
1895/96

LEO TOLSTOY.

EN PSYKOLOGISK STUDIE

AF

KARL AF GEIJERSTAM.

»Ack, tvenne själar bo i detta bröst
och vilja skilda banor vandra!
Den ena slår i sinnligt kärleksrus
med krampens styrka armarna kring världen;
den andra sträcker våldsamt färden
till höga anors sfär ur jordens grus.»

Goethes Faust (V. Rydbergs öfvers.).

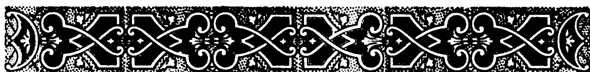

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.
1893

STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1893.

Till min hustru.

Författaren.

I.

Om två ursprungliga tendenser i Tolstoys person.

Det gifves i Leo Tolstoys diktning tvenne hvarandra i viss mån motsatta strömningar, hvilka liksom kämpa med hvarandra, af hvilka blott den ena får fullkomligt fritt lopp i hans skönlitterära författarskap och hvilka båda äro djupt rotade i författarens egendomliga skaplynne. Å ena sidan finner man nämligen i den store ryssens skrifter en intensiv lifsförnimmelse, som gifvit sig uttryck i de mest storartade lifsskildringar, och å den andra påträffar man i nästan hvarje af hans tidigare arbeten (och i hans senare är denna tendens förhärskande) grubbel öfver lifvet och teoretiska räsonnemang af etiskt och socialt innehåll.

Man kan spåra författarens utveckling i hans arbeten. Redan i hans allra första böcker finnas tydliga uttryck för lifsgrubblet, såsom i *Från*

mina barndoms- och ynglingaår och *Min ungdom*. Betecknande nog yttrar Turgenjew om denna sista bok: »Om ni icke kommer på afvägar, skall ni komma att gå långt. Jag önskar er friskhet, ett värksamt lif och — andlig frihet.» Brist på andlig frihet förebrådde Turgenjew Tolstoy sedermera beständigt och med all rätt. Jag skall senare söka i detalj uppvisa, hvilken rol Tolstoys lifsgrubbel spelar i hans tidigare produktioner, och huru detta fått sitt uttryck i en hel grupp personligheter, hvaraf en förekommer i nästan hvar och en af hans romaner.

Men om också äfven i Tolstoys tidigare arbeten och dem, som tillkommit under hans konstnärskaps fulla blomstring, vidtsväfvande teorier och författarens egen kamp för att vinna en helgjuten lifsuppfattning ofta skjutas i förgrunden under en eller annan figurs mask, så är detta dock icke det hufvudsakliga i dessa arbeten. Det är icke därigenom de lefva som litterära produkter; det är ej detta, som skänker dem ett bestående värde, och ej heller torde det vara detta, som satt deras författare i rörelse till skriftställarskap. Såsom fallet torde vara med de flesta stora skriftställare, hafva hans värk varit ett omedelbart uttryck för hans personliga känsla och uppfattning af lifvet, och de vinna sin betydelse genom den förnimmelse af lifsstyrka och fullhet, hvilken de meddela läsaren. Nastajas person i *Krig och Fred* torde hafva skänkt mera glädje än Tolstoys krigshistoriska funderingar i samma bok hafva

upplyst läsarna, något, som man visst icke bör lägga läsarna till last.

Lifsberusningen synes mig vara det storartade i Tolstoys skönlitterära skrifter. Och »lifsberusning» torde vara något, som kännetecknat hans eget lif under barndom, ungdom och mannaålder. Detta erkänner han med djupt rörande uppriktighet i sina »*Bekännelser*». Han var berusad af lifvet, af sin personliga lycka, sitt arbete, sin hustru, sina barn, sina litterära framgångar. »Lefva kan man blott, så länge man är rusig af lifvet.» Och när man läser hans lefnadsteckning, inser man klart, att hela den yttre världen så våldsamt, så omedelbart upptagit honom, att tillfällena till och de inre möjligheterna för grubbel betydligt reducerats. Såsom jag redan framhållit och längre fram vidare skall söka utveckla, är det icke min mening, att de idéer, som, under hans senare utvecklingsskede, upptagit Tolstoys hela inre lif, icke invärkat på de tidigare arbetena. Jag vill blott söka visa, att de under en tidigare period varit kufvade af en annan strömning i hans själslif. På honom hafva Fausts ord tilllämpning:

»Ack, tvenne själar bo i detta bröst
och vilja skilda banor vandra!
Den ena slår i sinnligt kärleksrus
med krampens styrka armarna kring världen;
den andra sträcker våldsamt färden
till höga anors sfär ur jordens grus.»

Otvifvelaktigt torde vara, att det var det förra slagets själ, som under förra hälften af hans lif behärskade Tolstoy.

Hvilken intensiv känsla den mannen, som skrifvit dessa romaner, haft för lifvet, därom bär snart sagdt hvarje rad vittne. Det är som om han i sin rika, böjliga fantasi lefvat tusen lif, ty knappast finnes den obetydliga bifigur, hvars tankar och känslor icke synas hafva varit lefvande i författaren. Hur välbekant är honom icke denna passionerade, stolta världsdam Anna Karenin! Med samma lif och säkerhet tecknar han henne i hennes oförmodadt, oemotståndligt upplågande passion för Wronsky, som i hennes moderskärlek och den svartsjuka kamp, som leder henne till döden. Hur lefvande står icke inför läsarens inre öga gref Andrejs unga fästmö *(Krig och Fred)!* Är det icke som om Tolstoy upplefvat den unga flickans innersta själsrörelser från och med hennes barndomsår och uppträdande på hennes första bal, till och med den mogna kvinnans lugn såsom Peter Besuchofs maka. Samma grepp har han på mannens egendomligheter. Jag behöfver blott nämna sådana personligheter som den hjärtegoda, något svaga, litet tungsinta och i det hela halft omedvetna Peter och furst Andrej i *Krig och Fred.* Hvem kan glömma hur mästerligt lefvande dessa båda kontraster af Tolstoy utvecklats? Hvem kan förgäta Wronsky och Karenin, dessa båda män, som kämpa om samma kvinna, och hvilkas känslolif och hela själsställ-

ning i så lefvande bilder tecknats på papperet med boktryckarens svärta, att läsaren känner för båda, lider med dem och glömmande bort att fråga hvem har rätt?, blott sörjer öfver lifvets olösliga konflikt?

I förmågan att uppfatta individernas själstillstånd så väl i enskilda ögonblick som i det hela synes mig en väsentlig del af Tolstoys storhet ligga. Hur långt han nått i denna sin konst, därför äro hans framställningar om *Döden* den förnämsta exponenten. Här mer än någonsin, måste diktaren tillgripa den konstnärliga aningen för att nå sina intentioner, och dock torde läsaren ändock icke för ett ögonblick gripas af misstro till framställningens sanning. Äfven vid skildringen af Ilja Iljitschs känslor på dödsbädden bibehåller han läsarens fantasi så orubbligt i sin hand, att denne förnimmer berättelsen såsom något af Tolstoy själf upplefvadt och iakttaget.

Men det är icke blott med hänsyn till människoskildringen som Tolstoys storartade, rika känsla af lifvet gör sig gällande. Att han själf lefvat i natur, älskat den passioneradt, därom bära hans skrifter rika vittnesbörd. Och i naturskildringen liksom vid åskådliggörandet af människan är han lika säker på handen, har fullt så oförvillad instinkt, hvilka medel han bör använda för att hos läsaren uppväcka den inre bildvärld och det känslolif, som lefvat så rikt inom honom själf. Jag vill blott erinra om hans skildring af sommardagen i boken *Från mina barndoms- och*

ynglingaår samt vårnatten i dennas fortsättning *Min ungdom.*

Hvilken styrka ligger icke i hans framställningar af händelser! I smått och stort följer läsaren honom med andlös spänning. *Skildringar från Sebastopols belägring*, Vargjakten och slaget vid Austerlitz i *Krig och Fred*, kappridningen i *Anna Karenin*, skildringen af de unga männens berusning i *Krig och Fred,* då konjaksbuteljen tömmes på fönsterbrädan, äro profbitar på denna sida af hans geniala konst.

Jag tror det vara orätt att säga, att Tolstoys egentliga storhet ligger i någon af dessa sidor af hans författarskap; jag tror icke hans största konst ligger i vare sig människoskildringen, naturskildringen eller framställningen af tilldragelser, utan i sammanfattningen häraf. Det är hans förmåga att återgifva lifvet som helhet, hvilken utgör hans verkliga storhet. Det är ett gränslöst, starkt lif som brusar genom hans romaner. Det är det som slår läsaren och rycker honom med sig.

Hela hans diktning synes mig vara ett enda uttryck för hans lifsberusning. Det ligger en lifsstyrka, en manlig kraft i hvarenda rad, så mäktig, att man blott kan böja sig därför och beundra. Den man, som skrifvit detta, har icke blott tänkt klart och känt rikt, utan äfven handlat, har lefvat ett dådrikt lif. Han skulle icke förmått göra bilderna så konkreta och behandla detaljerna med sådan säkerhet, om hans fantasi varit den främsta källa, hvarur han öst.

2.

Kortfattad lefnadsteckning.

Tolstoys lif, liksom hans diktning ådagalägger hur stark hans »lifsberusning» var.

En hvar som tagit kännedom om Tolstoys personliga lefnadsförhållanden, torde kunna intyga, att den mannen ej känner lifvets olika sidor blott af hörsägen. Omväxling och rikedom på intryck höra till de mest kännetecknande dragen därför. En kortfattad öfversikt öfver hans lif torde ådagalägga detta.*

Leo Nikolajewitsch Tolstoy föddes den 28 augusti (9 september) 1828. Han förlorade båda sina föräldrar, då han ännu var litet barn, och uppfostrades sedan sitt elfte år af sin faster, Pelagia Iliinischna Juschkowa, som var bosatt i Kasan.

* Materialet till detta utkast är till största delen hämtadt ur R. Löwenfelds bok, *Leo Tolstoy, sein Leben, seine Werke, seine Weltanschauung.*

Vid universitetet i denna stad idkade han sina första studier, men som det synes med föga framgång. Ombytlig i valet af ämnen och oförmögen att underkasta sig pedanteriet vid studiernas bedrifvande, ledsnade han snart vid det hela. Han deltog däremot ytterst lifligt, för att icke säga öfverdådigt, i ungdomens nöjen fast han tillika genom sträfheten och öfverlägsenheten i sitt sätt stötte sina jämnåriga för pannan. Sina erfarenheter från universitetet har han delvis begagnat i boken *Min ungdom*. Det misslyckande vid en examen, som grep denna boks hjälte, Irtenew, så djupt, är en tilldragelse i Tolstoys eget lif.

När Tolstoy vid omkring aderton års ålder lämnade Kasan, slog han sig ned på sitt gods Jasnaja Poljana, där han ämnade reformera böndernas ställning. Huru dessa hans sträfvanden mottogos och afslutades, har han skildrat i novellen *En godsherres morgon* (i svenska öfversättningen första kapitlet i *Furst Nechljudow*). De tankar, planer och idéer, som han låter furst Nechljudow vara upptagen af, den entusiasm och människokärlek, hvaraf han är besjälad, den naivitet, opraktiskhet och bristande ihärdighet, som utmärka honom, de bittra erfarenheter denne gör, allt är gripet ur Tolstoys eget lif, och säkerligen har han själf liksom Nechljudow vid denna tidpunkt förnummit dessa egendomliga glimtar af ljus öfver lifvet, hvilka omsatta i ord synas så fattiga, för att icke säga intetsägande; såsom till exempel när Nechljudow plötsligt finner en

förklaring öfver lifvet i de enkla orden: *man skall lefva för det goda.*

Sedan Tolstoy liksom furst Nechljudow kommit till insikt därom, att det alls icke stod i hans makt att förbättra sina bönders läge, lämnade han på hösten 1847 sitt fädernegods och sin tant Jorgolskaja, hvilken uppfostrat honom, innan han kom till Kasan och hvilken städse ända till sin död vistades på Jasnaja Poljana. Vetgirigheten och forskningsbegäret voro nu hans inre driffjädrar. Han begaf sig till Petersburg, hvarest han studerade kriminalrätt. Länge höll han dock icke ut. Redan följande vår vardt hans längtan efter landtlifvet och dess nöjen honom öfvermäktig, och han flydde åter till sitt landtgods. Ensam reste han dock ej dit. I Petersburg hade han i en offentlig förlustelselokal gjort bekantskap med en förfallen musiker vid namn Rudolph. För denne tog han lektioner i musik, hvaråt han lidelsefullt hängaf sig. Rudolph, Leo Tolstoy och dennes broder Sergej förde ett lustigt lif på Jasnaja Poljana. För zigenerskor, som i Moskva uppträdde på offentliga förlustelseställen, hade brodern en särskild passion, och sådana besökte nu ofta det ej långt från Moskva belägna Jasnaja Poljana. Dans, sång, musik, jakt och spel, se där hvad som utfyllde de unge männens lif!

Spelpassionen synes vid denna tid hafva varit en af Leo Tolstoys farligaste fiender. En gång var honom lyckan synnerligen obevågen, och han fann sig hafva spelat bort större summor,

än han egentligen kunde stå till svars för. Vid samma tidpunkt hade hans äldre broder, Nikolaj, kommit hem från Kaukasus, där han tjänade som officer, och Tolstoy beslöt nu att följa honom tillbaka dit, för att under ett sparsamt lif afbetala sina skulder. Denna resa företog han våren 1851 och lefde öfver sommaren detta år såsom privatman i kosackernas land. Sitt lif därnere har han senare skildrat i novellen *Kosackerna*, hvilken Turgenjew betecknar såsom den bästa, hvilken skrifvits på ryskt tungomål. Redan hösten 1851 lämnade Tolstoy sin tillbakadragna ställning och ingick såsom junker i de ryska trupper, som voro förlagda i Kaukasus för att hålla tscherkesserna i tygeln. Från 1851 till hösten 1853 uppehöll sig Tolstoy i detta fjärran land, och under det egendomliga lif han då förde begynte hans författareskap. Orsaken till, att hans författareåder just då fick fritt lopp, härledde sig möjligen däraf, att han nu kommit att se sitt förflutna på långt afstånd. Han skref under hösten 1852 *Barndom**, *En godsherres morgon***, *Ett ströftåg**** och *Gosseåldern** äfvensom de första kapitlen af *Ynglingaåren** samt gjorde utkast till *Kosackerna*.

Hvilket rikt skiftande lif Tolstoy måtte hafva fört vid denna tid! Ännu i den första brusande

* På svenska *Från mina barndoms- och ynglingaår*.

** På svenska *Planer*, Första afdelningen af *Furst Nechljudow*.

*** På svenska i samlingen *Från Kaukasus*.

ungdomen, som för honom var nästan vild, midt under ett guerillakrigs alla spännande tilldragelser, på fredliga stunder mellan skärmytslingar, jakter samt krigarnes lustiga spelpartier och dryckeslag — i hvilket allt han deltog med en ung rysk adelsmans hela styrka och intensitet — idkar han en betydande litterär produktion och njuter hela den namnlösa, tysta fröjd, som åtföljer de första stegen på författarebanan. Med större spänning än han säkerligen någonsin erfarit vid spelbordet sitter han och väntar på att få sin första novell antagen, och det vid en tidpunkt, då han när som helst kunde vänta att sändas ut på ett ströftåg, som kunde blifva hans sista. Hur äfventyrligt hans lif under denna period var, därom få vi en föreställning vid läsningen af *Kosackerna* och af novellsamlingen *Från Kaukasus*. Det mesta i dessa skildringar är upplefvadt. Till och med *Fången i Kaukasus** är enligt hvad Tolstoy själf uppgifvit för R. Löwenfeld en tilldragelse, där författaren själf är hjälten, Ilin. Det var sålunda Tolstoy som under flera månader var tartarernas fånge; det var han, som efter ett första misslyckadt rymningsförsök, ännu en gång rymde; det var han, som efter flera timmars mödosam vandring med fötterna delvis fängslade af träklossar, från hvilka han ej lyckats befria sig, endast till följd af den lyckliga slumpen, att han stötte på en kosacktrupp, i sista stunden räddades undan de förföljande tartarerna.

* På svenska i samlingen *Bilder ur ryska samhällslifvet.*

Detta lif, som gaf Tolstoy kraftiga impulser till en rik och härlig produktion, utbytte han inom kort mot ett ännu äfventyrligare, hvilket också det blef af stor betydelse för hans författarskap. Han deltog nämligen som officer i rysk-turkiska kriget och särskildt i försvaret af fästningen Sebastopol. Han var här, som det tycks, fullkomligt i sitt esse. Den allra farligaste positionen innehade han, nämligen ute på den fjärde bastionen, och det gafs knappast ett ögonblick, då han var därute, som han ej sväfvade i lifsfara, men trots detta fick han tid att nedskrifva den första af sina krigsskildringar: *Sebastopol i december*. Hvad som är synnerligen beundransvärdt och tillika så ytterst karakteristiskt för författaren är hans fina och skarpa iakttagelser öfver hur människorna bete sig vid sådana fasansfulla ögonblick, som till exempel vid en stormning eller i närheten af en kringdansande granat, som i nästa sekund skall explodera. Hvilket stort inre lugn, hvilket herravälde öfver sig själf skall ej den man hafva ägt, som så kunnat midt i farans ögonblick uppfatta och fixera tusende yttre förhållanden och en mängd skiftningar i sitt eget själslif! Den manliga kraft och styrka, som vi återfinna i hans romaner, finna vi redan afspeglade i *Skildringarna från Sebastopols belägring*.

Äfven under Sebastopols belägring tog hans njutningslystnad ut sin rätt. Han var då en omtyckt kamrat och synes varit i det hela fri från den högdragenhet och tyckmyckenhet, som ut-

märkte honom under tidigare perioder. Betecknande är följande, af en kamrat gjorda skildring af Tolstoys person från denna tid, hvilken skildring återfinnes i den ofvan omnämnda lefnadsteckningen af R. Löwenfeld: »Med sina berättelser och snabbt extemporerade dikter lifvade grefven oss alla och kom oss att glömma krigets svåraste strapatser. Han var i ordets fulla bemärkelse själen i vårt batteri. Var han bland oss, så märkte vi alls icke, hur tiden gick, var han frånvarande (något, som rätt ofta hände, då han gärna gjorde små afstickare till Simferopol), så läto samtliga kamraterna hufvudet hänga. Omsider vände han tillbaka alldeles som den förlorade sonen — dyster, afmagrad, missbelåten med hela världen. Då tog han mig afsides och började en generalbikt. Allt plägade han berätta: hur högt han spelat, och hur mycket han druckit, hvar han tillbragt sina dagar och äfven stundom sina nätter och så vidare. Härunder skymfade han sig för och pinade sig med sin svaghet samt led samvetskval, som om han begått gud vet hvilken förbrytelse. Man fick ordentligt medlidande med den stackars karlen . . .»

Omedelbart efter Sebastopols utrymmande tog Tolstoy afsked och begaf sig till Petersburg. Här vistades han till början af år 1857 och deltog under denna period synnerligen lifligt i det litterära lifvet. Genast vid sin ankomst mottogs den redan ryktbare författaren på det allra hjärtligaste af de samtida skriftställare, som då vistades i huf-

vudstaden, och särskildt visade den betydligt äldre Turgenjew, hvars gäst Tolstoy var i Petersburg, honom den största vänskap. Den unge litteräre officeren anslöt sig till ett förbund skriftställare, hvilka tillsammans utgåfvo tidskriften »*Sowrêmennik*» (Samtiden), till hvilken de förbundit sig att lämna hela sin produktion. Bland dessa märkas — utom Tolstoy och Turgenjew — Gontscharow, Druzinin, Ostrowskij, Nekrassow med flera. I denna krets representerade Tolstoy det oppositionella elementet. Med sin ständiga sträfvan efter sanning och uppriktighet kunde han nästan aldrig gilla något, och hans nervösa, ofta småaktiga kritik ledde mer än en gång till missförstånd och ofrid inom detta litterära kompaniskap.

Under sin petersburgvistelse skref han novellerna *En markörs anteckningar**, *De båda husarerna***, *Snöstorm* och *Albert***.

1857 företog han sin första utländska resa, som gick öfver Tyskland till Paris, där han någon längre tid uppehöll sig, sedan till Italien öfver Schweiz; han återvände till Ryssland på

* I svenska öfversättningen sista kapitlet af *Furst Nechljudow*.

** *De båda husarerna* är på svenska kallad *Två generationer* och tryckt i samlingen *Bilder ur ryska samhällslifvet*, i hvilken samling äfven berättelsen *Snöstorm* förekommer. Berättelsen *Albert* finnes under titeln *Svanesången* på svenska i samlingen *Från Kaukasus*.

sensommaren samma år. Under denna resa, som, så flyktig den än var, var rik på intryck, arbetade tänkaren-författaren strängt i sitt inre och var helt upptagen af de frågor, som städse sysselsatte honom; *hur skall man finna lyckan? hvari består den?* och i novellen *Luzern** har han gifvit luft åt sin djupt rotade uppfattning att man ej skall hoppas på kulturen vid sökandet efter mänsklighetens lycka.

Åren 1858 och 1859 lefde han än i Moskva, än i Petersburg, än på Jasnaja Poljana. Han var då upptagen af de mest skiftande förströelser och sysselsättningar. Hans gamla lidelse för musik hade vaknat till lif, och i vissa moskvakretsar öfvade han flitigt denna konst; hans spelpassion och ett lustigt lif med champagne och glada zigenerskor upptogo ofta hans aftnar; förmiddagarna ägnade han vissa tider åt de mest intensiva gymnastiska öfningar. Äfven i jakt deltog han passioneradt och höll vid ett tillfälle på att i kamp med en björn tillsätta lifvet.

I början af år 1860 företog han en längre utländsk resa. Först begaf han sig till Tyskland, där han med stor ifver studerade pedagogik.

Hans studier afbrötos af hans äldre broders Nikolajs svåra insjuknande. Denne, vid hvilken Leo Tolstoy var innerligt fäst, led af lungsot och hade vistats vid en badort i Tyskland. De båda bröderna foro tillsammans till Hyères vid

* På svenska i andra afdelningen af *Furst Nechljudow.*

Medelhafvet, där Nikolaus dog den 20 september 1860.* Tolstoy vistades därefter länge i Italien, därifrån han for till Paris och London. Hem-

* Följande bref, som skrefs till Fjet, en litterär vän till Tolstoy, meddelar jag här, då det dels utvisar, hur starkt han greps af broderns död, dels gifver vid handen, hur djupt de tankar, som känneteckna hans senare författarskap, voro rotade hos honom:

»Jag förmodar, att ni redan vet, hvad som inträffat; den 20 september dog han bokstafligen i mina armar. Ingenting i hela mitt lif har på mig gjort ett sådant intryck. Han hade rätt, när han sade, att det gifves intet rysligare än döden. Och om man rätt betänker, att den är slutet på allt, så gifves det återigen intet rysligare än lifvet. Hvarför sörjer man, hvarför anstränger man sig, om intet finnes kvar af hvad som en gång var Nikolaus Nikolajewitsch Tolstoy? Han talade aldrig om, att han kände dödens närhet, men jag vet, att han följde honom steg för steg och säkert visste, hur lång tid ännu återstode honom. Några minuter före sin död slumrade han in. Plötsligt for han upp och hviskade förfärad: 'hvad är det?' Han hade sett sin öfvergång i intet, och om *han* intet funnit att hålla sig vid, hvad skall jag finna? Ännu mindre. Säkerligen skall ej jag och ingen annan heller så till sista minuten kämpa mot döden som han. Två dagar förut sade jag till honom, att man skulle flytta in vissa bekvämligheter i hans rum. 'Nej,' sade han, 'jag är ännu svag, men ännu icke så svag; ännu skall jag själf reda mig.'

Ännu i sista minuten gaf han sig ej; alltid var han verksam, alltid sökte han sysselsättning; han skref, frågade mig angående mitt skriftställarskap, gaf mig råd. Men allt detta, tror jag ej han gjorde af inre behof, utan af grundsats. Blott naturen bibehöll sig för honom till det sista. Aftonen före sin dödsdag gick han ikring i sitt sofrum och föll af svaghet ned på sin säng, som var placerad vid det öppna fönstret. Då jag kom, sade han till mig med tårar i ögonen: 'hvilken njutning har jag icke haft här en hel timme.'

vägen tog han öfver Tyskland och var i april 1861 åter i Ryssland.

Af stoft är du kommen, till stoft skall du åter varda. Blott ett står oss åter: den obestämda förhoppningen, att därborta i naturen, hvaraf du i jorden blir en del, något skall blifva kvar. Alla som sågo honom i hans sista ögonblick, sade: 'Hur underbart fridfullt och lugnt har han icke dött.' Men jag vet, hur oerhördt kvalfullt, då den minsta känsla icke undgick mig. Tusende gånger säger jag mig 'låt begrafva de döda!' — men på något sätt måste de krafter som finnas för handen förbrukas. Man kan ej säga till stenen, att han skall falla uppåt och ej nedåt, dithän han drages; man kan icke skratta åt ett skämt, som är tråkigt; man kan icke äta, när man icke är hungrig. Hvartill tjänar allting, om i morgon dödskvalen börja med allt vidrigt, lögn, själfbedrägeri, och om det hela slutar med förintelse, med en nolla. En lustig tillvaro! Var nyttig, var dygdig, var lycklig så länge du lefver, säger den ena människan till den andra; men du och lyckan och dygden och nyttan bestå i sanningen. Men den sanning, som jag hämtat ur mina trettiotvå år, är den, att det läge, hvari vi äro försatta, är något förskräckligt. 'Tag lifvet sådant det är; du har själf skapat dig din ställning!' Men hur? jag tager ju dock lifvet som det är. Så snart människan nått en högre utveckling, så inser hon, att allt är förvirring, villfarelse, och att denna sanning, som hon trots allt älskar öfver allt, är förfärlig.

Om du därför ser klart, så rusar du upp och ropar förskräckt som min broder: 'men hvad är det?' Naturligt, så länge önskan förefinnes att lära känna och tala sanning, bemödar man sig att tala sanningen och lära känna den. Det är det enda, som blifvit kvar för mig af den moraliska världen. Till en högre ståndpunkt kan jag ej svinga mig upp, och detta enda skall jag göra; dock icke i eder konsts form. Konsten är lögn, och jag kan icke mer älska den sköna lögnen.

Jag stannar här öfver vintern, ty det är fullkomligt likgiltigt, hvar man är.»

Redan 1849 hade Tolstoy anlagt en skola på *Jasnaja Poljana*, fullkomligt okunnig om att en rysk skollag af år 1828 förbjöd alla enskilda att öppna skola. Efter hans andra utomlandsresa voro trenne skolor i gång därstädes, och Tolstoy ägnade sig nu personligen med lif och lust åt såväl praktisk undervisning som pedagogiskt skriftställeri. Han utgaf en tid en pedagogisk tidskrift, där han och hans kolleger i skolan förfäktade sina särskilda pedagogiska teorier.

1862 gifte sig Tolstoy med fröken Sofia Behr.

Såsom en egendomlighet må anföras att då Tolstoy friade, utspelades hela den scen, som han skildrar i Anna Karenin, såsom hafvande ägt rum vid Ljevins frieri till Kitty; det vill säga: han skref begynnelseorden till den sats, han tänkte; hon gissade och svarade på samma sätt. När man läser om denna tilldragelse i Anna Karenin, tror man ej fullt på författaren, ty man har svårt att föreställa sig, att någon med så ringa ledning skulle kunna gissa en annans tanke. Det är nämligen ej korta satser, som nedskrifvas; Tolstoys första fråga är sammansatt af fjorton ord.

Tolstoys äktenskap har välsignats med — sexton barn, af hvilka nio lefva; det yngsta är nu fyra år.

Vid tiden strax före sitt giftermål hade han författat *Kosackerna*, *Polikuska*, *Familje-*

lycka med flera arbeten, hvilka numera alla äro öfversatta till svenska.* Hans litterära produktion var allt fortfarande synnerligen liflig och nådde sin höjdpunkt med de båda romanerna *Krig och Fred* och *Anna Karenin*, af hvilka den förra utkom färdig 1869 och den senare 1877.

Vid den tidpunkt, då Anna Karenin författades, genomgick Tolstoy den kris, han så lefvande skildrar i sina *Bekännelser*. Att han förut känt sig dragen till vissa religiösa rörelser inom den förnäma världen i Moskva framgår såväl af hans *Bekännelser* som romanen *Anna Karenin*. Det skall en gång i framtiden för den, som får upplefva publicerandet af enskilda brefsamlingar rörande Tolstoys person, blifva intressant att se hvad intryck skildringen af det religiösa anhang, i hvars klor Karenin kommer, gjort på vissa samtida. Det ligger en satirisk udd i teckningen af dennes företagsamma kvinnliga själasörjare, hvilken ovillkorligen kommer läsaren att tänka, att det är en djupt känd personlig harm öfver religiöst koketteri, som gifvit sig luft.

Att Tolstoy länge varit oklar med sig själf, innan hans nuvarande åsikt formulerats, torde vara visst. 1879 skrefs hans *Bekännelser* och först 1884 hans bok: *Hvari min tro består*. Hans senare social-etiska skriftställarskap är att betrakta som konsekvenser och utveckling af de läror,

* Polikuska kallas på svenska *Polikaj* och finnes i samlingen *Bilder ur ryska samhällslifvet*.

han framställer i denna, hvarför man ock från och med detta år kan räkna det stora omslaget i Tolstoys hela lifsplan.

* * *

Tolstoys personlighet kännetecknas af en ytterlig intensitet i hans eget inre lif, i hans egna känslor för sig själf. Han tror på sig själf och har en hög mening om sin tankekraft och sina arbeten, liksom han sannolikt blott vid skrifbordets lugn under sin tidigare period hade det djupa förstående af andra, som utmärker hans arbeten. Konstnärer äro oftast oräsonligt folk; från den regeln gör Tolstoy förvisso intet undantag. Bäst ser man detta af de meddelanden, som Löwenfeld gör om Tolstoys förhållande till Turgenjew. Dessa båda stora författare synas städse varit på mer eller mindre spänd fot med hvarandra, och att döma af den framställning, som den nyss nämnde tyske författaren (hvilken har den allra djupaste veneration för Tolstoy) gör af saken, var Tolstoy i det hela skulden härtill. Det fanns något af finhet, världsmannalikhet, andlig frihet, själfbehärskning hos Turgenjew, som alltid stötte Tolstoy tillbaka, och det starka, obändiga och framförallt teoretiskt asketiska elementet hos Tolstoy irriterade Turgenjew. Den förre var våldsam i sina böjelser, men asket till sina syften. Han lefde vildt, men med ondt samvete, och erkände sin svaghet,

Den veke Turgenjew, som icke hade så svåra frestelser, var en friare personlighet, för hvilken sådana inre moraliska konflikter, som ständigt kännetecknade Tolstoys lif, voro främmande. Det lugn, den öfverlägsenhet och andliga förnämhet, som åtföljde denna personliga frihet, torde hafva varit motbjudande för Tolstoy.

Hos denne fanns det ett drag, som i gengäld irriterade Turgenjew. Det var Tolstoys jakt efter uppriktighet. Han ansåg det för en samvetsplikt att vid hvarje tillfälle yttra sin personliga uppfattning. Denna egendomlighet förorsakade vid mer än ett tillfälle de våldsammaste uppträden i de unga ryska författarnes krets, och en gång var det icke långt ifrån, att Rysslands största samtida författare kommit att stå med väpnad hand emot hvarandra.

Humoristiskt skildrar Grigorowitsch en konflikt mellan de båda författarne på följande sätt: »Ni kan icke föreställa er, hvad det var för ett uppträde. Du milde Gud! Turgenjew skriker och ropar, trycker handen mot strupen och pustar, under det hans ögon likna en döende gazells; han utbrister: »Jag förmår inte mer; jag har bronchitis» och vandrar med stora steg genom alla tre rummen. — »Bronchitis,» brummar Tolstoy efter honom, »bronchitis är en inbillad sjuka. Bronchitis är en metall.» — Vår värd Nekrassow håller på att kväfvas, så upprörd är han; ogärna vill han mista Turgenjew, men ej heller vill han förlora Tolstoy, ty han känner, att denne skall

kunna blifva ett kraftigt stöd för »Samtiden», och han måste nu fara fram med lämpor. Allesammans veta vi ej hvad vi skola göra i vår oro. Tolstoy ligger på soffan i det midtersta, genomgångsrummet, och ser arg ut; Turgenjew har knäppt igen sin korta rock och springer med händerna i fickorna oupphörligen genom alla tre rummen. För att förhindra en katastrof går jag fram till soffan och säger: »Kära Tolstoy, lugna er då! Ni vet inte, hur högt han älskar och skattar er!» — »Jag tål inte,» svarar Tolstoy med utspärrade näsborrar, »att han trotsar mig. Se bara, hur han afsiktligt vandrar fram och tillbaka och viftar på mig med sina demokratiska rockskört.»

Efter flere närmanden uppstod en afgjord brytning år 1861. Förloppet var följande. Turgenjew och Tolstoy sammanträffade hos deras gemensamma vän författaren Fjet på dennes landtgods. Vid en frukostmåltid ställde fru Fjet en förfrågan till Turgenjew, om han var nöjd med den engelska guvernant, som uppfostrade hans (oäkta) dotter, om hvars utbildning han var mycket mån. Turgenjew svarade, att han var mycket belåten med henne och berättade bland annat, att hon bedt honom bestämma en viss summa, som dottern finge använda till välgörande ändamål. »Hon begär, att min dotter skall med egna händer bära hem de fattigas dåliga kläder, själf laga dem och lämna dem tillbaka.»

»Och det gillar ni?» frågade Tolstoy.

»Ja visst, det sätter välgörarinnan i direkt beröring med det värkliga eländet.»

»Och jag anser, att en bortskämd flicka, som sitter med smutsiga, illaluktande paltor i knäet, spelar komedi.»

»Jag måste be er, att icke tala så,» skrek Turgenjew, och hans näsborrar darrade.

»Hvarför skulle icke jag säga, hvad som är min öfvertygelse?» svarade Tolstoy.

Värden fick ej tid att falla de tvistande i talet, förr än Turgenjew, blek af raseri, sprang upp från bordet och ropade: »då skall jag med en förolämpning bringa er till tystnad». Sedan grep han sig med båda händerna om hufvudet och gick in i nästa rum. Han återvände om en stund och bad sitt värdfolk om ursäkt.

Samma dag reste både Tolstoy och Turgenjew, och den förre sände inom kort den senare ett utmaningsbref, hvarpå denne ärligt och uppriktigt svarade med att erkänna sig hafva haft orätt. »Jag kan blott upprepa,» skrifver han, »hvad jag ansåg vara min plikt att redan hos Fjet förklara. Påvärkad af en känsla af fientlighet, för hvars orsaker här icke är platsen att redogöra, har jag utan positiv grund förolämpat er och har bedt eder om ursäkt. Händelsen från i dag har klart ådagalagt för mig, att alla försök till närmande mellan tvenne hvarandra så motsatta naturer som er och min icke kan leda till något godt, och därför uppfyller

jag så mycket hellre min plikt mot er, som sannolikt detta bref kommer att blifva det sista uttrycket för all slags beröring oss emellan. Jag önskar af hela mitt hjärta, att det måtte tillfredsställa er och förklarar mig i förväg nöjd med det bruk, som ni vill göra däraf.»

Man skulle möjligen tycka, att detta bref kunde lugnat Tolstoy, i all synnerhet som de flesta torde med mig anse, att hans nyss anförde yttrande i en sak, som rörde dottern, var allt annat än delikat. Men Tolstoy skrifver omedelbart därefter till Fjet: »Jag önskar er allt godt i umgänget med denna människa; men jag föraktar honom. Det har jag skrifvit till honom och därmed afbrutit alla förbindelser; han kan begära upprättelse, om han önskar.» Någon duell blef icke af, tack vare Turgenjews vackra erkännande att han förgått sig.

Mycket intressant är att jämföra Tolstoys och Turgenjews omdömen om hvarandras skriftställeri. Turgenjew är i det hela den varmt och innerligt förstående, hvilket är förklarligt däraf, att han af de två var den friare och vidaste med hänsyn till känsla och tanke. Tolstoy synes blott som diktare hafva varit vid och förstående, och detta åter är mycket förklarligt däraf, att han behärskades så intensivt af sina känslor, sina förutfattade meningar, hela sitt *eget* inre lif. Han synes ej hafva kunnat tränga in i en annan författares åskådningssätt samt se med hans ögon. Samma självsäkerhet och tro på att hans syn på

saken var den enda rätta, som nu utmärker honom, har nog alltid kännetecknat honom.

Turgenjew skrifver om *Polikuschka* (se samligen *Bilder ur ryska samhällslifvet*) i ett bref af den 25 januari 1864: »Jag har läst Polikuschka och var häpen öfver kraften hos denne mäktiga talang. Han öfvar dock ett pinsamt slöseri med stoffet, och den lille sonen låter han alldeles onödigtvis drunkna. Det är dock allt för förskräckligt. Men det gifves sidor, som verkligen äro häpnadsväckande. Det ilar en formligen efter ryggen, och på oss är den då tjock och stark nog — han är en mästare!» Med *Krig och Fred* sysselsätter han sig lifligt och beundrar den mycket, fast han ofta framhåller, hvad han anser vara dess svaga sidor. I ett bref skrifver han: »Jag har just nu slutat läsningen af fjärde bandet af *Krig och Fred.* Det innehåller olidliga och beundransvärda saker. Dessa, som äro förhärskande, äro så storartadt sköna, att hos oss ingen ännu skrifvit något bättre. Ja, så att öfver hufvud taget knappast något bättre skrifvits. Det första och fjärde bandet äro svagare än det andra och i synnerhet än det tredje. Det tredje är nästan allt igenom ett 'chef d'oeuvre'.»

I nästan alla Tolstoys arbeten funnos personer, som värkade tillbakastötande på Turgenjew. Det var just de, som representerade Tolstoys eget inre tankelif. Jag skall strax utförligare redogöra för den rol dessa personer spela i Tolstoys romaner. Olenin och Ljevin till

exempel kan ej Turgenjew fördraga. Han säger å ena sidan om *Kosackerna*, att den är den bästa novell på ryska språket, men yttrar å den andra i ett bref 1863: »Blott Olenins gestalt stör det allmänna storartade intrycket. För att uppvisa motsatsen mellan civilisationen och den ursprungliga orörda naturen var det då alls icke nödvändigt att införa denna med sig själf ständigt kämpande, tråkiga och lidande varelse. Att inte Tolstoy kan göra sig fri från denna vurm.»

Mot Ljevin är han ännu hätskare. »Har du ett ögonblick kunnat tro,» sade Turgenjew till J. P. Polonskij, en gemensam vän till båda, »att Ljevin var förälskad i eller älskade Kitty, att Ljevin öfver hufvud taget kan älska någon? Nej, kärleken är en af de lidelser, som krossa vårt jag, som komma oss att glömma vår person och våra egna angelägenheter. Men då Ljevin inser, att han är älskad och lycklig, upphör han ej att syssla med sitt jag och göra kur för sig själf. Han tror, att till och med droskkuskarna, ja, just dessa, erbjuda honom sin tjänst med särskildt välbehag och synnerlig högaktning. Han känner sig stolt, när personer, som stå Kitty nära, hälsa på honom. Han upphör ej ett ögonblick att vara egenkär och sysslar så mycket med sig, att han håller sig själf för något alldeles särskildt. Psykologiskt är detta allsammans mycket riktigt (ehuru jag icke är någon vän af psykologiska egendomligheter och finesser i en roman), men alla dessa egendomligheter be-

visa, att Ljevin är en genomgående egoist, och man förstår, hvarför han betraktar kvinnan som ett väsen, som blott passar för hushållsangelägenheter. Man säger, att författaren liknar Ljevin. Det tror jag knappt. Högst kan en sida af hans karakter hafva gått upp i Ljevin och där blifvit konstnärligt omgestaltad. Men jag kan icke förstå, hur man kan sympatisera med honom.»

Detta uttalande af Turgenjew synes mig särdeles betecknande. Det upplyser oss om en djupt liggande olikhet i naturel hos de båda författarna. I ingen af sina romanfigurer har Tolstoy insatt så mycket af sin person som just i Ljevin, och det är säkerligen detta af Tolstoys eget inre, som han velat gifva gestalt åt, hvilket är Turgenjew motbjudande. Ljevin med sitt tunga, inbundna lynne, med sitt varma, känsliga, men nyckfulla hjärta, med sitt grubbel och sin själfiakttagelse, honom finner Turgenjew blott och bart osympatisk och egoistisk, och all den finhet, sanning och värme, som Tolstoy nedlagt på teckningen af denne person, berör honom icke alls. Här se vi klart, hur skiljaktigheten i naturell gör sig obönhörligt gällande. Och det är som om Turgenjew sökte urskulda sitt ickeförstående därmed, att han icke är någon vän af psykologiska finesser i romaner, ty han kan icke neka, att alltsammans är fint iakttaget. Och dock — hur rika på psykologiska finesser äro icke Turgenjews egna romaner!

I Tolstoys uttalanden om Turgenjews arbeten varseblifva vi däremot en påtaglig oförmåga att uppfatta författarens inre tanke och påträffa oupphörligen hans förutfattade meningar. Hans eget inre ligger som en tryckande börda öfver honom, hindrar honom att se klart, tänka fritt och njuta menlöst, och han bildar i sina omdömen en skarp motsats mot Turgenjew. Hör, hvad han skrifver om *Rök:* »Jag tänker angående *Rök*, att poesiens kraft ligger i kärleken. Denna krafts riktning är afhängig af karaktären; utan kärlekens kraft gifves ej poesi; erhåller denna kraft en falsk riktning, så värkar diktarens svaga, motbjudande karaktär frånstötande. I *Rök* är det nästan fullkomlig brist på poesi och kärlek. Blott kärlek till lättsinnig, frivol otukt finnes där.»

Om *Elena* säger han bland annat: »Turgenjew förvånar mig städse därigenom, att han med sitt förstånd och sin fina poetiska känsla icke kan akta sig för banaliteter. Den största banalitet döljer sig i hans negativa konstgrepp, som erinra om Gogols. Mänskligt deltagande för figurerna saknas helt och hållet, det vidriga skildras, författaren ogillar det, men beklagar det ej, det passar illa i tonen och till det öfrigas liberala innehåll . . .»

Sådana omdömen som dessa äro minst sagdt egendomliga i munnen på en sådan författare som Tolstoy. Att läsa *Rök* och tala om otukt! Att efter njutandet af ett sådant konstverk som *Elena* påstå, att författaren saknar medkänsla med

personerna! Hela slutet af Elena är väl dock så genomandadt af medkänsla med hjältinnans lidande som möjligt. Hur kan man på ett mera gripande sätt meddela läsaren känslan af att Elenas lif är intigt och dödt efter mannens död!

Som sagdt: konstnärer äro gärna orimliga. Men detta är nästan för mycket oräsonligt.

Under sina senare år och på afstånd eftersträfvade de båda författarne lifligt hvarandras gillande, liksom de uppskattade hvarandra högt. Och med rörande värme skref Turgenjew till Tolstoy d. 27 juni 1883:

»Käre, dyre Leo Nikolajewitsch! Jag har ej på länge skrifvit till er, ty jag låg och ligger rent ut sagdt på dödsbädden. Jag kan ej blifva frisk; därpå är ej att tänka. Men jag skrifver till er för att säga, hur glad jag är att vara er samtide och för att till er framföra min sista uppriktiga bön. Min vän, vänd tillbaka till den litterära värksamheten.

Er talang har dock samma ursprung som allt annat i lifvet

Ack, hur lycklig vore jag, om jag kunde tro, att min bön vunne något gehör hos er. Men jag är en människa, med hvilken det sackar mot slutet... Min vän, Rysslands store författare, hör min bön, underrätta mig, när ni fått detta bref, och låt mig ännu en gång hjärtligen omfamna er, er fru och alla de edra... Jag förmår ej mer, jag är trött.»

* * *

Tolstoys lif har sålunda efter hvad som torde framgå af detta lilla utkast till lefnadsteckning, varit allt annat än en enstörings och eremits. Han har sett mycket af lifvets olika faser, och därvid ej blott varit en overksam åskådare.

Så öfverdrifvet Tolstoy än i sina *Bekännelser* synes framställa lastbarheten i sitt förflutna lif, liksom han äfven torde underskatta betydelsen af sin sträfvan till sedlig förädling, säkert är förvisso, att han under sin mandom njutit allt af sinnliga njutningar, som denna världen erbjuder en människa. När man dessutom betänker, att han utom dylik lägre, tillfällig glädje i rikaste mått och utan väsentlig inskränkning af nyss nämnda förströelser haft att glädja sig åt ett rikt familjelif, litterärt anseende och framgångsrik sträfvan på åtskilliga andra områden, måste man ju klart inse, att det intensiva, skiftande lif, som spelar i hans böcker, är en återspegling af det, hvaraf han gjort personlig erfarenhet.

Det gifves ock en särskild form af lifvets glädje, hvilken torde böra räknas som den högsta lifvet skänker och hvilken Tolstoy njutit i alldeles ovanligt hög grad. Det är den konstnärliga produktionens glädje. Denna form af lifsglädje har en alldeles speciell eggande kraft, och aldrig torde väl en person lefva mer intensivt och med större fröjd än konstnären under sitt halft medvetna, halft omedvetna skaparearbete. I hur hög grad detta kommit på Tolstoys lott, därom vittna hans skrifter, och man

behöfver blott erinra sig, att han under sin krafts dagar, enligt egen uppgift, kunde tillbringa 18 timmar i sträck vid skrifbordet. Hur starkt och djupt skall ej det inre lif hafva varit, som kunnat framkalla en sådan jätteansträngning! Hur liffulla skola ej de inre gestalterna, åt hvilka han gifvit värklighet, därunder hafva förnummits, och hvilken omätlig fröjd har ej deras frammejslande beredt den skapande konstnären!

Och nu föraktar Tolstoy och finner syndig den värksamhet, som skänkt honom själf och en stor, bildad allmänhet så mycken sund och varaktig glädje!

3.

Spåren af Tolstoys mysticism i hans skönlitterära författarskap.

Jag har i det föregående hufvudsakligen uppehållit mig vid den ena sidan af Tolstoys person: den konstnärliga, lifsbegärliga, den, som kännetecknas af »lifsberusningen». Då jag nu går att behandla hans andra sida, som karaktäriseras af lifsgrubblet, det inåtvända sökandet, askeslystnaden, vänder jag mig i främsta rummet till hans skönlitterära skrifter, för att i dem söka spåren af denna andra sida af hans personlighet.

I sin allra första bok *Från mina barndoms- och ynglingaår* — hvilken alls icke, såsom många föreställa sig, är att betrakta som ett slags själfbiografi, då de yttre förhållanden, hvari hjälten lefver äro vidt skilda från dem, hvarunder författaren uppväxte, men hvars hjälte, Nikolai Petrowitsch, dock i det hela är en afbild af för-

fattaren själf — tecknar Tolstoy en ung gosses utveckling. Märkliga äro de tankar, som uppfylla den gossens själ vid fjorton års ålder. Han sysslar så väl med etiska som metafysiska frågor. »En gång,» heter det, »kom jag sålunda på den idén, att lyckan ej beror på de yttre omständigheterna, utan på vårt förhållande till dem; att en människa, som vant sig att bära lidanden, egentligen icke kan vara olycklig, och för att vänja mig vid vedermödor, kunde jag, hur ondt det än gjorde, stå i hela fem minuter med två tunga latinska lexikon på rak arm eller gå in i skräpkammaren och piska mig med ett rep på den nakna ryggen, tills ögonen tårades af smärta.»

En annan gång, då han betänkte, att döden kunde komma hvilket ögonblick som hälst, kom han på den idén, att det var klokast att vara lycklig i nuet, hvarför han fullständigt försummade sitt arbete och köpte pepparkakor för sina sista slantar.

När han vid samma tidpunkt (något som är synnerligen egendomligt och tyder på ovanlig reflexionsförmåga) fått den rent skeptiska världsuppfattningen fullt klar för sig, så att han betraktade föremålen omkring sig som drömsyner, hvilka existerade blott i och genom honom, var denna tanke så lefvande hos honom, att han värkligen på allvar trodde att föremålen försvunno, då han vände sin syn ifrån dem, och stundom kunde vända sig om i tanke att få se tomrummet.

Det är intensiteten, allvaret i uppfattningen och begäret att omsätta hvarje nyförvärfvad kunskap i handling som härvidlag är beaktansvärd, ty man återfinner här det drag, som blef så betecknande för Tolstoy, när han en gång vardt i stånd att helt, utan förbehåll eller inre motsägelse omfatta ett visst läroinnehåll, nämligen det att oryggligt i det praktiska lifvet söka värkliggöra sina idéer.

Förkärleken för abstrakta räsonnemang, hvarmed ju följer ett slags förlamning af handlingskraften, har säkerligen också varit af stor betydelse för Tolstoys ungdomsår. Såsom Nikolai Petrowitsch kom han möjligen att i sina ynglingaår tänka: hvad tänker jag på? och fick samma svar: jag tänker på att jag tänker o. s. v.

I *Min ungdom*, fortsättning på nyss nämnda arbete, ser man en annan sida af Irtenew-Tolstoys personlighet arbeta sig fram: det är sträfvandet efter sedlig fullkomlighet. En intensiv känsla af egen ovärdighet, parad med kraftig sträfvan att öfvervinna sinnligheten, begär efter sanning i alla lifvets förhållanden äro de drag, som främst utmärka den unge mannen under hans ungdomsår. Å sid. 11 och 12 i svenska öfversättningen karaktäriserar Tolstoy på sitt kända mästerliga sätt Irtenews själstillstånd just vid öfvergången från ynglingaåldern till ungdomen. Han säger att det var fyra känslor, som vid denna tidpunkt utgjorde grundlaget för dennes drömmar. Först och främst kärleken till *henne*,

hans fantasis idol. För det andra behofvet af att vara känd och älskad af hela världen. Han skulle velat säga till människorna: »Jag är Nikolaj Irtenew» och se dem, i hög grad öfverraskade af denna nyhet, trängas omkring honom och tacka honom för någonting. Den tredje känslan var hoppet om en oerhörd, berusande lycka, en lycka, som beröfvar en sans och besinning... Han trodde alltjämt, att *det skulle börja* etc. Den sista, den starkaste känslan, enligt Tolstoys-Irtenews egen uppgift åtminstone, var en fasa för honom själf, uppblandad med förtviflan, men en förtviflan, som så sammansmälte med hans drömmar om lycka, att den ej gjorde honom dyster. Han hoppades lätt kunna utplåna allt oriktigt, allt sedligt förvitligt i sitt nuvarande lif, börja om lifvet på nytt och utvecklas snabbt till den högsta fullkomlighet.

Som sagdt, enligt Tolstoys uppgift skulle denna känsla varit den djupaste och starkaste, men därom öfvertygas näppeligen läsaren genom boken för öfrigt. Just den omständigheten, att han kände sig i en framtid lätt kunna utplåna sina fel, visar, att denna känsla ej satt så djupt, som författaren uppgifver. Den kan hafva varit en mycket djup underström, hvilken en gång skulle bryta fram i dagen, men *då*, vid den uppgifna tidpunkten, det vill säga just när den första härliga ungdomstiden begynte, torde, af skildringen i dess helhet att döma, helt andra känslor hafva varit de förhärskande lifsmotiven för Irtenew. Läs blott

det kapitel, som bär namnet *Ungdom!* Liksom kapitlena *Barndom* och *Ynglingaår* i de föregående afdelningarna tillhör denna skildring det yppersta, det mest inspirerade och mest lefvande författaren någonsin skrifvit! Men icke kan man däri finna, att längtan efter sedlig förädling är den förhärskande och djupaste, tvärt om är det uppenbart, att de trenne andra känslorna äro de mäktigaste och starkaste, ty först när dessa trenne blifvit alldeles uppslitna, och den unge mannen är fullständigt utnött af drömmeri, framkalladt af dem, uppträder den sista känslan; först då får han förnimmelsen af, att äfven den drömda, dyrkade kvinnan icke i sig innefattar den sanna lyckan, och då drömmer han om »Honom, som är källan till all skönhet och godhet», ungdomens vaga, men ljufva drömmar.

När de första känslorna äro utslitna, framträder den sista, — sådan torde Tolstoys utveckling, om man ser hans lif i stort, äfven hafva varit.

I *Kosackerna* är Olenin, bokens hjälte, en representant för Tolstoys egen uppfattning och utveckling. Liksom Olenin for äfven Tolstoy, såsom nämndt, en gång från Moskva till kosackernas land för att under ett sparsamt lif blifva i stånd att afbetala spelskulder. Jakterna, skärmytslingarna, upptågen och festerna i kosackbyarna äro sålunda tecknade af ett ögonvittne, och flere af de uppträdande personligheterna, såsom den gamle jägaren, Jeroschka, äro tagna direkt ur värkligheten.

Men ännu mer torde detta vara fallet med hufvudfiguren själf. För den, som tagit del af litteraturen om Tolstoys lif, är det alldeles uppenbart, att just i Olenins person, i de inre strider och tankar, som sysselsätta honom, har Tolstoy gifvit sig själf.

Liksom denne är Olenin å ena sidan en teoretiker, som icke kan låta bli att tänka öfver sig själf och lifvet samt å den andra, en kraftig, njutningslysten ung man, som icke funnit någon ro i tillvaron. I farans stund, i handlingens ögonblick gör han iakttagelser och drager slutledningar rörande lifvets stora frågor, och dock är han för ingen del svag eller lider i minsta mån brist på handlingskraft. Denna kombination af böjelse för teoretiserande öfver lifvet och praktisk duktighet är representativ för en hel mängd af Tolstoys figurer, såsom Olenin, Ljevin (i Anna Karenin), furst Andrej (i Krig och Fred) m. fl., och denna kombination af egenskaper måste ock vara utmärkande för Tolstoy, ty han hade annars icke å ena sidan kunnat föra det praktiskt värksamma lif han left, och hvilket i yttre måtto företett så stora likheter med de personer, som han skildrat, och å den andra åstadkomma den egendomliga litterära produktion, som han gjort.

I *Kosackerna* framhålles på nästan hvarenda sida den skarpa motsatsen mellan de enkla naturliga lefnadsförhållandena bland kosackerna och det tomma lifvet inom de högre samhällsklasserna,

för hvilket lif societetens i Moskva framställes som typ. För Olenin är kosackernas tillvaro så lockande, att han på allvar tänker göra detta lif helt och hållet till sitt. Men författaren, som visserligen synes sätta detta naturlif betydligt öfver kulturlifvet, står dock uppenbarligen själf mycket skeptisk gent öfver dess förmenta företräden, ty han tecknar oupphörligen skarpt dessa naturbarns list och beräknande egennytta, hur de draga den lättrogne Olenin vid näsan, hyckla rättframhet och ärlighet och därigenom tillskansa sig ekonomiska fördelar.

Den stora frågan, som så starkt sysselsatte Tolstoy samt därför äfven hans diktade, teoretiserande hjältar, och hvilken kan så formuleras: *hvaruti består lyckan? hvar finnes lyckan?* besvaras också först af Olenin med hans uppsåt att blifva kosack. »I ett lif under enklare förhållanden finnes lyckan.» Men detta svar är ej det slutliga; det sista svaret ligger i Olenins afresa: han fann detta lif honom själf öfvermäktigt. Med hans förutsättningar var det ej möjligt att helt lefva detta lif, och orolig och sökande som han kom, reser han också bort.

Redan i berättelsen *En godsägares morgon* (på svenska första delen af *furst Nechljudow*), som är en af Tolstoys allra tidigaste arbeten, i det att novellen skrefs 1852, fast den utgafs först 1856, påträffar man hos Tolstoy ett räsonnemang, som är typiskt för alla de af hans hjältar, hvilka äro uttryck för hans egen personlighet.

Man skall lägga märke till att denna tanke kommer öfver dem som en blixt, som det tyckes alldeles oberoende af deras tidigare tankegång.

Angående furst Nechljudow heter det:

»Plötsligt och utan någon anledning fylldes hans ögon med tårar, och en tanke, kommen Gud vet hvarifrån, bemäktigade sig hela hans själ. Denna tanke, vid hvilken han genast gladt hakade sig fast, var följande: Kärleken till det goda är sanningen och lyckan, den enda sanning och den enda lycka, som äro möjliga i denna världen.»

Med Olenin (i *Kosackerna*) går det på samma sätt. Äfven han får oförmodadt ett likartadt svar på sina frågor om lifvets mening, lyckan och ett riktigt handlingssätt, fast den åskådning, som bemäktigar sig honom, är vida mera konkret. »Då gick det upp för honom: *Lyckan består i att lefva för andra.* Hos människan är behofvet af lycka nedlagdt, följaktligen är det berättigadt. Men då man egoistiskt tillfredsställer det, det vill säga då man sträfvar efter rikedomar, ära, lifvets bekvämligheter, kärlek, kunna de yttre omständigheterna gestalta sig på sådant sätt, att man icke kan få sina önskningar uppfyllda. Därför äro dessa behof oberättigade, men icke behofvet af lycka. Hvilka sträfvanden kunna däremot tillfredsställas oberoende af de yttre omständigheterna? Kärlek och självförsakelse.»

Återfinna vi ej här in nuce Tolstoys senare tankegång, sådan den framställes i »*Hvari min tro består?*»

Hos Ljevin i Anna Karenin torde dock denna sida af den store författarens personlighet hafva fått sitt klaraste uttryck. I honom har Tolstoy sannolikt gifvit mer af sin egen person än i någon annan. Ljevin är en praktisk man, stolt öfver sin ställning som godsägare och landtman och hängifven sitt yrke. Han arbetar intensivt på förbättrandet af sitt landtbruk och höjandet af sina bönders ställning. Stadslifvet anser han vara något onaturligt och föraktligt. Han föraktar också sig själf, när han låter sig ryckas med af dess förvekligande vanor, men han gör det dock och njuter däraf. Mest betecknande för denna till karaktären så klara och enkla man är hans djupa behof af en viss lefnadsregel att lefva efter, en viss världsåskådning, enligt hvilken han kan fatta lifvet. Han är rent af ett förkroppsligande af den sats, som Tolstoy framställer i sina *Bekännelser*, att mänskligheten icke kan lefva utan »kunskap om lifvets mening.» »Hvad är jag?» »Hvar är jag?» »Hvarför?» äro de tankar, som uppfylla Ljevin hvar han går och står. Såsom furst Nechljudow, Olenin, Peter Petrowitsch (i *Krig och Fred*) samt Ilja Iljitsch i dödsstunden (*Hur Ilja Iljitsch dog*), kommer äfven för honom en kris, då han nöjer sig med att säga: man måste lefva för det goda

och för Gud, såsom det godas upphof, och frågan om alltet, om godt och ondt, om hvad dessa begrepp egentligen innebära, sjunker ned till ett intet för honom.

* * *

Krig och Fred synes mig vara det högsta uttrycket för författarens egendomliga, djupa begåfning. När han skref den, stod han på höjdpunkten af manlig kraft. I ingen annan roman har han visat sig äga en sådan blixtlik, intuitiv uppfattning af människan, i ingen en sådan skapande kraft, och i ingen annan har han mäktat gifva sådant lif åt sina dunkla idéer om lifvets gåta och den svåra konsten att lefva. Irtenew, Olenin, Ljevin och furst Nechljudow hafva rätt mycket gemensamt med hvarandra; läsaren känner sig trött af att skåda denna välkända, något dunkla bild och lyssna till dessa hvarandra ständigt lika räsonnemang, som helt naturligt resultera i ingenting. Dessa figurer äro så att säga icke frigjorda från Tolstoys egen person. De lefva ej ett oberoende, individuelt lif.

I detta hänseende är förhållandet ett helt annat i *Krig och Fred*. De egendomliga mänskliga drag, åt hvilka författaren städse sträfvat att gifva relief genom en konstnärlig skapelse, hafva här fått fullt lif, mänsklig gestalt och hafva ställts fram oberoende af författaren själf, i furst Andrejs och Peter Besuchofs personer. Dessa båda värka

därför på ett helt annat sätt än Tolstoys andra teoretiserande figurer.

Man kan säga att hvad Tolstoy i sina andra romaner velat framställa genom en figur, har han här fördelat på tvenne. Peter Besuchof är vek, känslig och synnerligen karaktärssvag, ett vax för hvarje intryck, ytterst obeslutsam, men impulsiv, så att han oftast handlar tämligen oberoende af sitt förståndsmässigt fattade beslut. Omåttlig och utsväfvande till följd af sin oförmåga att motstå hvarje tillfälligt kroppsligt begär är han tillika sympatisk och tilldragande genom den oemotståndliga människokärlek, hvaraf han är besjälad. Ett varmare hjärta, en mer omedelbar känsla för andras lidanden, hvilka synas faktiskt förnimmas som hans egna, har väl sällan gifvits en romanfigur, som ej tillika blifvit sentimental och opersonlig.

Men utom dessa egenskaper gifver grubblet sin djupa prägel åt denna skarpt ryska typ. Ett allmänt, fullkomligt ofruktbart teoretiserande utmärker hela hans ungdom och följer honom ända till vändpunkten i hans utveckling. Så snart han icke upptages af det yttre lifvet, som han sällan af handlingsdrift själf söker, men hvilket städse uppsöker honom till följd af den egendomliga ställning, hvari han inkastats, vaknar detta grubbel och upptager honom helt. Vi återfinna hos honom de vanliga kännetecknen på dessa Tolstoyska hjältar: människokärlek, kärlek till det goda, oförmågan att förklara lifvet, att förstå

dess mening, men ett absolut kraf på att få kunskap därom, och så den typiska, specifikt ryska egendomligheten, att förklaringen infinner sig ett, tu, tre, något, som förefaller lika underbart för dem själfva som för läsaren.

Denna förklaring träffar Peter Besuchof under hans lidanden som fransmännens fånge. Under den långa marschen från Moskva är hans pina så gränslös, att Peter efter sin befrielse och sitt tillfrisknande knappast förstår, att det värkligen är han själf, som genomlefvat detta ohyggliga. Emellertid är det just dessa kroppsliga marter, som skänka honom frid och lycka. Han kommer nämligen till följd af den beständiga kroppsliga smärtan in i ett lugnt, kontemplativt själstillstånd, hvari han känner sig lycklig och framförallt *fri*; fri från all ängslan för framtiden, alla gnagande bekymmer, allt eggande hopp om egen tillfredsställelse och lycka, och förnimmer blott en inre frid, om hvars orsak han icke har någon kunskap. Tanken på alltets ursprung upptager honom då som alltid, och blickande upp mot stjärnorna, under det att han släpar sig fram bland de andra fångarna, får han helt plötsligt en djup känsla af att hvad som än sker, sker det bästa, därför att en Gud styr människornas öden, och denna tro på Gud är därutinnan olik den han förut ägt, att den är *värksam* i honom och icke en lamt antagen sats.

Denna fångenskap hos fransoserna blir sålunda en vändpunkt i Peters lif. Han lär sig

därunder de vanliga Tolstoyska satserna om betydelsen af uppoffring, självförsakelse och allmän människokärlek. Hvad som här synes vara författarens mening, är att Peter genomgått ett slags ny födelse eller hvad han i sin bok *Om lifvet** kallar *födelse till nytt lif.*

Furst Andrej Bolkinskij är en personlighet af helt annat slag än Peter. Han är kraftig, arbetsam, i hög grad självständig, ärelysten och framförallt begärlig efter att uträtta något, som han *själf* anser vara af värkligt gagn. Skepsis gör hans lif bittert, ty liksom alla andra af de Tolstoyska teoretiserande hjältarna kvider han under lifvets gåta och söker det rätta handlandets grund, och tillika är han nästan städse missnöjd med allt hvad han själf gör och den gång som han finner lifvet taga. Beständigt finner han den värkliga förtjänsten tillbakasatt och ringaktad, under det att den skenbara prisas samt skördar bifall och utmärkelse.

Uppfostrad af den religionsfientlige gamle fursten hade han från barndomen insupit det förra århundradets hela fritänkande ande och var därför beständigt under sin hälsas dagar utpräglad fritänkare. Men finkänslig och sympatisk som han var, hade han öfverseende med sin mindre klartänkta systers religiösa svärmeri och förstod henne på ett helt annat sätt än den gamle voltairianske fadern.

Mellan Peter och furst Andrej härskade varm vänskap, och denna hade sin grund dels i deras

* Ej öfversatt till svenskan.

olikhet, dels i deras likhet. Peter var svag och osjälfständig samt behöfde en ledning, som furst Andrejs kraftiga och förstående personlighet var både villig och lämplig att gifva. Men framförallt var det Peters naiva, godtrogna, öppna och rättrådiga väsen, som tilltalade Andrej, och de hade gemensamt den otillfredsställda känslan af lifvets gåta. Därutinnan hade de en djupt liggande beröringspunkt. Den kom visserligen sällan på tal (då furst Andrej med sin stolthet var den siste att ofta föra fram sina djupaste tankar), men den utgjorde den kanske för båda okända orsaken till deras vänskap. Instinktmässigt kände Peter, att han förstods af Andrej, och denne å sin sida, som var för kraftig och för skeptisk att söka stöd i en varm vänskap, kände alltid glädje vid mötet med Peter Besuchof.

Det är denna egenskap, som också blir afgörande för bådas slutliga lifsuppfattning. Äfven furst Andrej, som hela sitt lif igenom varit konsekvent i att låta sitt förstånd ensamt hafva domsrätt i lifvets högsta frågor och säkerligen just därför stannat vid frågorna som sådana, får omsider ett lika oväntadt svar på sin skepsis som Besuchof. Liksom denne föres äfven han därtill genom lidande. När han af sitt sårs plågor förlorat all personlig motståndskraft, då vaknar hos honom den gudomliga kärleken, som lär honom älska äfven sina bittraste fiender, och med denna kärleks intåg i hans hjärta försvinna lifvets gåtor

och svårigheter, men också allt det, som gör lifvet lockande och värderikt.

Denna skildring af furst Andrejs dödsbädd hör till det mästerligaste Tolstoy skrifvit. Steg för steg följer man den döende mannens känslor, och icke allenast hans, utan äfven hans fästmös, Nastajas och hans religiösa systers, Maries. Alla dessa personers inre lif behärskar författaren fullständigt. Utan ett spår af ansträngning kan han framställa det hela för läsaren, och trots sina förutfattade meningar, om hvilka läsaren då och då får en vink, gör han det så objektivt, att man kan fullkomligt vara med om skildringens sanning utan att gilla den förklaring författaren afgifver.

Uppenbarligen synes författarens tanke vara den, att hos furst Andrej försiggick detsamma som hos Peter: födelsen till det sanna lifvet. Sålunda skulle en säregen procedur, hvilken är skild från alla andra psykiska fenomen, men hvilken har den största betydelse för mänsklighetens utveckling, vara orsaken till förändringen i Peters och Andrejs själstillstånd. Om Peter heter det på ett ställe: »Han kände i detta ögonblick, att allt, som vanligtvis utgör lifvets lycka och bekvämlighet, rikedom, ja, lifvet själft var af bra ringa betydelse jämfördt med detta andra, som han dunkelt anade utan att själf göra sig reda för, hvari det bestod. Hvem eller hvad hans uppoffring skulle gagna, det frågade han sig icke, men blotta tanken på, att han skulle göra den,

beredde honom en outsäglig glädje och tillfredsställelse.»

Denna framställning har stort släkttycke med den beskrifning på födelsen till det sanna lifvet, som Tolstoy gör i sin bok *Om lifvet.* Han säger där, att detta nya framkommer alldeles spontant, alldeles som vid den materiella födelsen. »Frukten födes ej, emedan den vill födas, emedan det är lyckligare för den att den kommer till lif, och emedan den vet, att det är godt för den, utan emedan den är mogen och icke vidare kan fortsätta sin tidigare tillvaro; den måste hängifva sig åt det nya lifvet, icke emedan detta lockar den, utan emedan möjligheten för den tidigare existensformen är tillintetgjord.» Och förutsättningen för mognaden finner han bestå däri, att individen fullkomligt förslappats till följd af sin resultatlösa, inre kamp och sträfvan.

Märkvärdigt är, att Tolstoy icke inser, det en annan förklaring än hans är möjlig och har mer berättigande, då den förklarar förhållandet utan att antaga ett nytt moments uppträdande på det psykiska området. Denna hans hypotes, att ett nytt, från hvarje annat skildt, psykiskt element här gör sig gällande, har i självfva verket ytterst ringa skäl för sig, något som man tydligt inser, då man mera objektivt betraktar fenomenet.

Hvad är det nämligen som inträffar?

Personer, hvilka af naturen kräfva svar på frågan om lifvets gåta, hvilka i de flesta fall uppfostrats i religiös tro och hvilka större delen af

sitt lif med eller mot sin vilja hvälft den tanken i sitt inre: hvad tjänar det till att lefva? finns det någon mening i hela lifvet?, fattas omsider alldeles omotiveradt af en idégång, som tillfredsställer dem, så ofilosofisk, oklar och intetsägande den än är. Denna idé är aldrig ny; tvärtom utgör den alltid ett viktigt moment i religionsläran. Så till exempel äro ju lärorna om självuppoffring, kärlek till nästan och tillvaron af en gudomlig styresman grundstenar i kristna läran.

För att förklara detta psykiska fenomen behöfver man sannerligen icke tillgripa den hypotesen, att någon ny okänd form af mänskligt lif utvecklar sig. Antagandet att en tillbakagång ägt rum är enklare. När grubblet utnött individens tankeförmåga, så att denna icke längre har effektiv, öfvertygande kraft gent emot vår ärfda och genom uppfostran utvecklade disposition, som kräfver ett svar på lifvets gåta, då tillfredsställes känslan af en förklaring, hvarmed man under sin krafts dagar icke kunde nöja sig, då man fann den vara oförnuftig eller icke utgöra någon förklaring alls. Det enkla, redbara sanningskrafvet har småningom utplånats, och dessa individers känsla nöjer sig äfven med sådant, som på ett tidigare, andligen kraftigare stadium var otillfredsställande. Om den idé, som de Tolstoyska hjältarna omfatta, i något enda fall varit originell, skulle Tolstoys förklaring hafva en skymt af berättigande, men då den alltid är ett uppkok på gamla kända satser, som

för en filosofiskt tänkande person äro otillfredsställande, emedan de icke svara på frågan, kan man endast skrifva upp denna förklaring på det stora Tolstoyska syndaregister, som innehåller förutfattade meningar. Men egendomligt är, att dessa icke synas invärka på hans diktning. Hans framställning af de diktade tilldragelserna är däraf helt oberoende. Så djupt sitter den samvetsgranna diktaren i honom, att hans egna tankar icke färga redogörelsen för hvad som tilldragit sig, utan blott uppträda i form af mer eller mindre fördolda räsonnemang af honom själf, hvilka lämna läsaren i det hela oberörd.

Det egendomliga är sålunda, att författaren har en uppfattning och meddelar läsaren en annan. Så till exempel får denne senare ovillkorligen det intryck, att furst Andrej är *döende* och därigenom förlorat hela sin lifskänsla. Han har genom lidandet kommit därhän, att det icke finnes något, som skänker honom glädje eller smärta, intet, som sätter hans inre i rörelse. Föremål och människor, som omgifva honom, uppväcka ingen af de gamla föreställningar och känslor, som utgjort hans lifs innehåll och motor. Men med sin skarpa iakttagelseförmåga kan han mycket väl se att allt är oförändradt; det är bara han, som är förändrad, då han förnimmer allt utan att vid sina förnimmelser förknippa några föreställningar eller känslor.

Sidan 190 i fjärde delen af svenska öfversättningen förklarar Tolstoy orsaken till detta

furst Andrejs tillstånd på följande sätt: »Han hade förlorat allt intresse för lifvet, icke emedan han ej kunde fatta det, utan emedan han fördjupade sig i en okänd värld, osynlig för de lefvande, och som för alltid skilde honom ifrån dem.»

Detta är Tolstoys hypotes. Här hafva vi författarens mening öppet utsagd. Han lämnar sin objektiva skildring och framställer sin förklaring öfver fenomenet. Är denna förklaring tillfredsställande? Såsom i det föregående framhållits inför han ett nytt mystiskt element, hvilket han blott antager och hvarom vi intet känna. Detta skärper gåtan, men löser den icke.

* *
*

Betecknande för alla dessa Tolstoyska figurer är, att de ej äro nog starka att lefva utan en viss vag formel, som för dem innebär ett slags förklaring öfver lifvet och ett slags rättesnöre för deras handlingssätt. Efter mångårig kamp kommer det till en kris i deras utveckling, då, som förut sagts, alldeles oberoende af deras förståndsarbete, en tanke bemäktigar sig dem, hvilken nu skänker dem den frid och den tröst, de förut saknat. Filosofiskt klar kan den alls icke sägas vara. Om de i minsta mån använde samma räsonnemangsmetod, som de förut begagnat sig af, skulle den icke för deras förstånd befinnas af något djupare värde, ty den svarar icke på deras fråga. Förhållandet är, att

de blifvit handlings- och känslomänniskor, och att deras räsonnerande förstånd förlorat sitt herravälde. Det är den kris de genomgå.

Ehuru de med all önskvärd tydlighet gjort sig klart, att orsaken till lifvet icke kan förklaras, kasta de sig öfver en halfförklaring, som tillfredsställer dem med eller utan deras förstånds medgifvande. Här hafva vi ett utslag af en hos Tolstoy skarpt utpräglad ringaktning för förnuftet. Alla förutfattade meningar äro i hans tanke af noll och intet värde gent emot lifvet självt och detta dunkla, inre, omedvetna arbete, som försiggår inom oss, och hvilket ett, tu, tre ger sig till känna i form af en ny tanke, en ny känsla.

Ljevin, som är den djupaste och säkerligen mest representative för Tolstoy själf af alla de personer, som tillhöra detta galleri af räsonnerande personligheter, gör märkligt nog ett visst medgifvande åt det berättigade i förståndets opposition mot den tanke, som han omfattat. »Jag vet nog,» säger han, »att det är en omätlig rymd och icke ett blått hvalf, som utbreder sig öfver mig — men mitt öga varseblir endast det svängda hvalfvet, och det ser riktigare, när det icke söker upptäcka något mera.» Genom denna bild tillkännager han klart nog, att hans nya lifsuppfattning icke alls är sann och riktig, men han förnimmer sitt behof af en relativt klar åskådning så mäktigt, så omotståndligt, att han icke längre känner udden af förståndets kritik. Hans

nya tro har blifvit honom till en lifssuggestion, som ger honom kraft att lefva, och förståndet har förlorat sin makt att tillintetgöra denna tankes suggestiva invärkan.

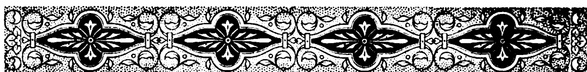
* * *

I Tolstoys tidigare produktion har man sålunda ej svårt att uppleta frön till dessa idéer, som en gång kommo att fullkomligt uttränga alla andra. Jag vill ock erinra om det bref, som i en not sidan 20 anfördes, och hvilket om möjligt ännu bestämdare ådagalägger, att Tolstoy själf redan i sin första ungom hvälfde dessa tankar i sitt inre.

Alla ofvan nämnda personer äro bärare af idéer, som bra mycket påminna om hans senare värksamhet och tankar. I *Kosackerna* återfinna vi en förkastelsedom öfver kulturlifvet i allmänhet och stadslifvet i synnerhet, något som ju är ett stående tema i Tolstoys senare författarskap. Hur mycket erinra icke räsonnemangerna i *furst Nechljudow* (dagboksanteçkningarna i Luzern) om *Hvad är att göra;* och är det icke samma tankegång, som inspirerat Tolstoy till *En godsherres morgon?*

I *Bekännelser* återfinnes koncentreradt och liksom lösryckt från allt annat lif alla de grubblerier som pinat Olenin, furst Nechljudow, Ljevin, Peter Besuchof och furst Andrej. Och i denna bok liksom i hela hans senare produktion har

all den dunkla, bundna mysticism, som lurat på botten af den store tänkarens själ, blifvit ensam härskande. All det skiftande lifvets mångfald har försvunnit för författaren; det är endast dessa tankar, som stå kvar, och så har den store författaren till *Krig och Fred*, som syntes hafva frigjort sig ända därhän att han kunde förstå allt och därför gränslöst älska lifvets mest divergerande företeelser, blifvit en dogmatiker.

4.

Bekännelser.

Gränsskillnaden mellan ett tidigare och ett senare skede i Tolstoys författarskap.

När man söker att följa den utveckling, Tolstoy genomgått från sin äldre ståndpunkt till den, som han för närvarande intager, har man lyckligtvis ett fullt autentiskt aktstycke, som upplyser om författarens själstillstånd omedelbart före och vid öfvergången. Det är den nyss omnämnda boken *Bekännelser*. Denna är skrifven med författarens stora förmåga att skildra ett själstillstånd och ger ett lifligt intryck af sanning och uppriktighet, som gör läsaren mycket sympatiskt stämd för den olycklige författaren. Han skildrar där sin själsutveckling allt från ungdomen. Under denna var han icke djupt religiös, men troende på samma sätt och i samma grad som de flesta unga, hvilka fått religiös uppfostran. I vanliga fall bestod hans religion endast

i fullgörandet af vissa yttre bud och föreskrifter; blott vid mera extraordinära tillfällen blef hans bön mera personlig och uttryck för hans känsla. Hans barnatro, som enligt hans egen uppgift aldrig var innerlig, försvann så småningom och utplånades tidigt af det världslif, han lefde.

Egendomligt är att Tolstoy i dessa sina *Bekännelser* synes nästan helt och hållet utelämna de ansatser till ett sedligt förädladt lif och till djup eftertanke i religiösa frågor, som han säkerligen städse haft. Han omnämner visserligen, att han under sina tio första ungdomsår sträfvade efter fullkomning i Franklinsk ande, men hur djupt den religiösa känslan satt i honom, något, som otvetydigt visas af hans romaner, det synes han hafva glömt eller kanske vill han ej erinra sig det. Han är så indignerad öfver det lif han fört, att han icke kan finna ord nog starka för att karaktärisera sitt förflutna, hvilket gillades och uppmuntrades af samtiden. »Äregirighet, härsklystnad, egennytta, sinnlighet — allt detta skänkte anseende.» — »Det ges ingen last, hvars slaf jag icke varit, ingen förbrytelse, som jag icke begått. Lögn, tjufveri, otukt, dryckenskap, öfvervåld, dråp — allt har jag gjort mig skyldig till.»

Hela sin ungdom och sin bästa mannaålder anser Tolstoy vara fullkomligt bortkastade och förfuskade. Under denna tid lefde han, enligt sin egen uppfattning, blott under ett rus, under

olika slags passioners herravälde, och det var först vid närmare femtio år han vaknade upp till fullt medvetande. Hans stora lefvande intresse för konst, vetenskap, filosofi, musik, hans sträfvanden att utbreda kunskap, hans intensiva, personliga arbete på sitt gods för folkskolans höjande och böndernas undervisande, allt detta finner han på äldre dagar vara blott och bart ett uttryck för ett slags vanvett, förorsakadt af andligt högmod.

Synnerligen mästerligt skildrar han det omslag, som inträffade i hans själslif, då han började närma sig fyrtiotalets slut. Hans konstnärliga förmåga och rutin komma honom då till godo; han har fått sådan vana att skildra själstillstånd, att han nu, då han anser sig hafva något så viktigt att meddela sina medmänniskor, och då han så helt behärskar själfva materialet, sitt eget själslif, kan åstadkomma en på samma gång klar och lefvande som värksam skildring.

Det är tvenne frågor, hvilka fatta tag i honom med samma oemotståndliga styrka som örnens klo slår ned i lammet. Sedan dessa frågor vaknat till lif i hans hjärna, upphöra hans vanliga motiv att invärka på honom. Han kan intet, förstår intet, förmår icke skrifva, icke undervisa, icke glädjas åt sina framgångar, åt sin hustru, sina barn. Allt blir honom främmande och obegripligt, och han står på självmordets brant.

Dessa tvenne spörsmål voro: *Hvad är meningen med mitt lif?* och *Hvari består det rätta?*

* * *

Det torde vara ovanligt, att dessa tankar inställa sig med sådan intensitet, då individen befinner sig i sin fulla mannakraft. Den normala utvecklingsgången torde vara den, att dessa spörsmål *med förlamande kraft* uppträda i ungdomsåren hos filosofiskt anlagda personer, och själfva utvecklingsarbetet består ofta till stor del däri, att grubblet öfvervinnes och handlingskraften utvecklas i trots af allt, äfven om individernas tankearbete icke skulle resultera i en färdig lifsuppfattning. En vag, oformulerad lifsåskådning uppväxer sedermera inom dem under deras handlingskrafts dagar, och de gamla frågorna om lifvets mening om och en absolut grund för handlingssättet försvinna allt mer ur hjärnan. Låt oss till exempel tänka oss en af våra vanliga ämbetsmän! Det faller icke de flesta af dem in att upprepa för sig alla dessa stora frågor annat än som konversationsmedel. Såsom motiv för deras handlande spela de ingen rol. Det blir sedermera naturligt för alla dem, som filosoferade så personligt djupt i sin ungdom, att samhället är som det är; att de och de krafven finnas på den ena sidan och de och de på den andra. Med utvecklingen i år följer oemotståndligt den djupa, intensiva kunskapen om lifvets alla förutsättningar,

och denna kunskap utplånar så småningom de första elementära frågorna om lifvet självt. Lifvet, sådant det är, förefaller en så naturligt, så självklart, att man icke förstår den, som för sin själs frälsnings skull räsonnerar utöfver lifvet självt, och frågorna därom spela icke lifsmotivens rol för dagskampens och lifsvanans slafvar.

Denna undrande, drömmande känsla af lifvets gåta, som de djupare naturerna så ofta erfara, då de, vanligen i början af tjugutalet, vakna till lif, och hvilken kan förnimmas med sådan intensitet, att lifvet synes stå stilla, vara borta i ett intet liksom man själf upplöses till icke förnimmande, den känslan försvinner i de flesta fall med åren och uppträder blott stundom, vid enstaka tillfällen, fast kanske då med en kraft och styrka, som förskräcker. Men, som sagdt, dessa stunder äro få, blifva med åren allt färre hos normala personer, och lifsvanan, som är i det hela oberoende af tanken och reflexionen, får allt mera öfverhand. Till lifvets slut flyta de flesta, sunda och normala människor på sin oreflekterade lugna lifskänsla.

Jag tror, att äfven mycket filosoferande personer icke undgå att åtminstone delvis genomgå den utveckling, som ofvan är antydd. Och detta är naturligt, ty hur den skulle vara beskaffad, som med den första ungdomsförvåningens intensitet bibehållen, kunde framlefva ett långt människolif — för hvars uppehållande faktiskt kräfves sådan uppmärksamhet på närliggande, distraherande de-

taljer — synes mig ofattligt. Den afledande inverkan, som lifvet själft medför, synes mig därför vara helt enkelt välsignelserik.

* * *

Det för Tolstoys utveckling egendomliga är att dessa frågor inställt sig med förlamande intensitet vid slutet af hans kraftigaste mannaålder. Hvarpå kan detta hafva berott? Svaret torde i viss mån framgå af den föregående framställningen. Tolstoy hade tvenne stora möjligheter inom sig: han var dels en frågande ande, som sträfvade efter klarhet, något, som framgår af hans romaner, i hvilka han tecknat personligheter, spegelbilder af honom själf, och i hvilka han gifvit uttryck åt allt det grubbel, som låg på djupet af hans själ, men dels var han en intensivt njutningslysten, passionerad konstnärsnatur. Det var denna senare, som i det hela var förhärskande under hans första period. Det var lifsberusningen, som måste för honom taga sig uttryck, och den fick det i hans skriftställarskap. Lifsberusningen ökades däraf till en viss åldersgräns. Lifvet själft i alla dess former upptog honom så helt och rikt, att denna frågsjuka, som senare bemäktigar sig honom, och som utgör man kan nästan säga en andra personlighet inom honom, icke kom till utbrott, fast den å andra sidan var för djupt rotad för att, såsom hos det stora flertalet, kunna helt förkväfvas. Den kunde undertryckas,

hejdas, af den starke, passionerade mannens rastlösa id hindras att komma till orda, men den kunde icke tillintetgöras.

Enligt lifvets lag mattas lifsmotiven med åren; vid närmare femtio års ålder kände sig Tolstoy nykter, fullt fri från berusning. När lifvets vågor icke mera gingo höga inom honom, erfor han en gränslös tomhet, och på samma gång vaknade den andra sidan af hans personlighet till fullt lif. Först vid denna tidpunkt fick denna fritt spelrum. Det var då, som Tolstoy började sitt egentliga personliga tankearbete.

Han säger själf härom: »Mitt lif stod stilla. Jag kunde andas, äta, dricka och sofva — jag kunde icke låta bli att göra det — men det var ej något lif, ty jag hade inga önskningar, som förnuftigtvis kunde tillfredsställas.»

Hur svårt det är att lefva med blicken ensidigt riktad på lifvets stora frågor, därom undervisar oss Tolstoys bok *Bekännelser* på ett synnerligt lyckligt sätt. För denne store författare hade de vanliga lifsmotiven, som vi hämta ur denna sinnliga värld, betydligt reducerats till sin effekt, och det var blott frågorna om lifvets syfte och den rätta grunden för handlandet, som sysselsatte honom. När han på den förra frågan icke kunde få ett tillfredsställande svar och omöjligen kunde nöja sig med ett relativt, så att säga praktiskt besvarande af den andra, sådant som den empiriska filosofien ger, blef han förtviflad. Han var icke från barndomen

skolad som tänkare; han tänkte icke för tänkandets skull, utan därför att hans hela känsla kräfde ett svar. Hade han vant sig att tänka, skulle han säkerligen mycket lättare kunnat finna sig i att se lifvets stora gåta obesvarad. Men när han på gamla dagar fordrade att af sitt tänkandes resultat få kanske samma tillfredsställelse som af sitt skönlitterära skriftställarskap, och detta på intet sätt ville lyckas honom, kom han fullständigt ur jämvikt. Hur han än vände och svängde frågorna, hur skarpsinnigt han än förstod att framställa såväl människans i allmänhet som sin speciella fråga till lifvets sfinx, stod denna stum. Hade han under sin ungdoms- och mandomstids fulla blomstring tagit upp dessa spörsmål och utvecklat sin abstrakta tankeförmåga, skulle han säkerligen lärt sig tänka utan lidelse, utan den förutfattade meningen, att människan ej kan lefva utan att förstå lifvets gåta, och i stället skulle han kanske hafva utvecklat hos sig en annan lidelse, nämligen lidelsen för det abstrakta tänkandet i och för sig. Han skulle då ej, såsom nu är fallet, kunnat predika som lifvets högsta vishet ett svar på lifvets fråga hvilket intet svar är.

* * *

Tänkandet är en förståndsakt, som icke får suffleras af vår känslovärld, af vårt så kallade hjärta. Ju mindre våra känslor och förutfattade meningar komma med i spelet, desto större

värde har vår tanke. Det händer ofta, att denna icke det minsta tillfredsställer vår känsla. Detta bevisar ej, att vi tänkt orätt. Den inre tillfredsställelse, hvilken vi förnimma af en uppfattning, som vi förvärfvat, är alls icke något mått på dennas sanning. Det händer ej sällan, att en lägre, mindre adeqvat föreställning skänker oss större personlig lycka och glädje än en klarare och sannare, hvilken till och med kan förefalla oss motbjudande. Äldre föreställningar hafva djupare rötter i vårt och släktens lif, hvarför dessa i vårt omedvetna själslif alltid hafva bundsförvanter i kampen mot vårt förstånd. Våra tankeprodukter, som stå sanningen närmare, värka kanske därför icke på oss lifgifvande utan hämmande, ty vårt känslolif är mest förtroget med en gammal, för vår nuvarande förståndsutveckling oduglig, föreställningskrets. Därmed kan det ej vara min mening att misskreditera känslan, hvars uppgift det ofta varit att gifva nya uppslag åt tanken och leda den in på nya banor. Det torde dock vara säkert, att hur svårt det än kan vara att bära tänkandets kors genom lifvet, detta i längden innebär välsignelse, ty det för till ett stabilare själstillstånd än ett sådant, som kännetecknas af en kontinuerlig konflikt mellan förståndet och känslan. Men det vill ungdom och kraft till för att utan vissa kära bilders hjälp lefva lifvet, och det var just ungdom Tolstoy saknade, när han gaf sig till att utforska de stora lifsproblemen.

Vid den tidpunkt när han skref sina *Bekännelser*, synes Tolstoy alls icke hafva betänkt, att hans känsla icke har samma domsrätt som hans förstånd. För honom var det självklart, att om han kände sig otillfredsställd, var detta ett kriterium på att han tänkt orätt. Eller åtminstone *räsonnerar* han *i det hela*, som om det vore en självklar sak, att hans kraf på att få veta lifvets mening vore så allmängiltigt, att inga människor kunna lefva utan denna kunskap. Han förstår alls icke att skilja sitt speciella, patologiska själstillstånd från mänsklighetens för öfrigt. Sid. 164 svenska öfversättningen säger han: »Om min ställning varit att förlikna vid en mans, som vistas i en skog, från hvilken han vet, att det icke finns någon utgång, så skulle jag kunnat lefva. Men jag var i stället som en, som gått vilse och blir förskräckt, för att han gått vilse och för att med hvarje steg förirra sig ändå mer, och i sin ängslan att åter finna rätta vägen, rusar han hit och dit, fastän han vet, att han därigenom endast gör saken värre.»

Då han använder denna bild, synes han hafva en aning om, att hans tillstånd icke är så allmängiltigt; men han tyckes själf icke hafva uppfattning om hvad bilden innebär. När det gäller intensiv uppfattning af ett själstillstånd, är han fullt klar. »Om han blott insett, att han icke kunde komma ut ur skogen, skulle han kunnat lefva»; eller med andra ord: om han gjort sig förtrogen med den tanken, att lifvets gåta måste

förblifva olöst af honom, så hade han kunnat lefva. Det var sålunda blott en sjuklig nervositet, hvilken härflöt af bristande andlig uppfostran, som kom honom att irra kring såsom han gjorde. Denna tanke tänker han dock icke till slut. Han förstår icke innebörden af sin egen förträffliga bild af själstillståndet; men detta själft har han så klart för sig, som blott en snillrik psykolog kan hafva det. Gäller det däremot att draga slutsatser af sin egen insikt kommer Tolstoy ohjälpligt till korta.

Detta visas af utvecklingen. På högst förträffligt sätt bevisar han, att vi öfver hufvud taget intet kunna veta om lifvets innebörd, att vi sålunda i detta hänseende befinna oss alldeles i samma belägenhet som en man, hvilken befinner sig i en stor skog, ur hvilken vi veta, att vi icke kunna komma ut. Han studerar och läser all världens vetenskap och filosofi och kommer ej längre med hänsyn till detta, som han direkt frågar efter. Däraf ökas hans förtviflan, ty han kan icke finna sig i nödvändigheten att lefva i ovisshet. Hans personliga sinnesstämning blir allt mera tryckt, ja, förtviflad, och det är denna, som dikterar hans tankegång, icke hans förstånd. Att han nu under intryck af sin förtviflan, kan tänka orätt, faller honom icke in. Den tanke, som synes vara den mest drifvande, är den beständiga föreställningen om döden. Han kunde icke glädja sig åt något, då han visste, att döden hvilket ögonblick som helst kunde

träffa honom. Men märkvärdigt nog faller det honom icke in, att detta psykiska tillstånd icke är allmänmänskligt, utan rent patologiskt.

Hans slutsatser blifva också allt annat än riktiga. Först och främst gör han ingen skillnad därpå, att vi ej på något sätt kunna angifva lifvets mening, att vi därom icke äga och sannolikt icke kunna äga någon kunskap, och på det att lifvet är meningslöst. Detta sista påstående rymmes dock alls icke i det förra. Om jag icke förstår meningen med en maskin eller hela dess konstruktion, är väl därmed alls icke afgjordt, att den ingen mening har. En vilde skulle finna vårt telefonsystem meningslöst, då han saknade alla förutsättningar att förstå det, men hans omdöme torde icke vara bindande. Att icke förstå en sak, ja, att sakna alla förutsättningar för att förstå den, bevisar ingenting om saken själf. Och dock drager Tolstoy den slutsatsen, att en hvar, som icke förstår lifvet, handlade följdriktigast om han toge lifvet af sig.

Härutinnan ligger ett af Tolstoys grundfel i räsonnemanget. Uppenbart är det ett oändligt vidt steg från att säga: jag förstår icke lifvet, till att säga: lifvet är meningslöst. I ena fallet erkänner jag blott och bart, att såsom vår intelligens är organiserad, kunna vi icke fälla ett enda omdöme, som kan tillämpas på lifvets mening. I andra fallet fälla vi ett bestämdt omdöme, hvilket i självfva verket är skäligen meningslöst, då det går vidt utöfver vår värkliga kun-

skap. Tolstoys förnimmelse af lifvets gåta är så bitter, att han icke märker det språng han gör i bevisföringen, ett språng, hvilket är så mycket ödesdigrare, som han just på denna sin uppfattning baserar sitt senare räsonnemang.

Sid. 197 förekommer följande yttrande: »hur jag än vred och vände på mig, kunde jag icke komma ifrån det sakförhållande, att det enda svar förnuftet lämnar på lifvets fråga, är att lifvet är en meningslöshet och ett ondt.»

Det finns alls intet tvifvel att Tolstoy gjort det logiska felslut, som ofvan påpekats. Han går dessutom så långt, att han påstår lifvets förmenta meningslöshet vara ett ondt.

Sin uppfattning vidhåller han konsekvent. Sid. 191 säger han uttryckligen: »Är det någonting, som jag icke begriper, så säger jag, att det är dumt. Nu visar det sig i själfva verket, att mänskligheten är ett helt, som lefvat och ännu lefver med ett tydligen ganska klart begrepp om meningen med hennes tillvaro — ty utan att förstå den skulle hon icke kunnat lefva.» Och vidare sid. 196: »Jag begrep, att eftersom mänskligheten lefvat så länge och ännu lefver, så känner hon också till lifvets mening, hon måste göra det, ty då jag, som ju är en människa, förlorat kännedomen om denna mening, fördes jag oundvikligt att negera lifvet.»

Sålunda, den omständigheten, att mänskligheten lefvat och lefver, skulle enligt Tolstoy bero därpå, att hon förstår och förstått meningen med

sin tillvaro! Detta är konsekvent, ty Tolstoy utgår från den satsen såsom oomtvistlig, att människan ej kan lefva utan denna kunskap. Till denna uppfattning åter har han kommit genom studiet af sig själf. Han kunde under sin senare period ej lefva utan en konkret föreställning om tillvarons mening.

Huruvida det kan vara någonting bevisande i hans slutledning, som utgår från ett enstaka, patologiskt fall, lämnar jag åt läsaren att afgöra.

* *
*

Hvaruti består då denna lifvets mening, om hvilken Tolstoy anser, att mänskligheten haft kunskap, och hvilken satt den i stånd att lefva? Tolstoys svar på denna fråga är i hans *Bekännelser* något växlande och sväfvande. I allmänhet torde det lyda så: lifvets mening uttryckes af den enkla barnaföreställningen om världen. Det var till den obildade massan af folket Tolstoy vände sig för att få svaret. Eftersom dessa kunde lefva utan allt räsonnemang, antog han, att deras kunskap om lifvets mening var en värkligt dugande. De stora massorna hade en tro, som de bildade saknade; sedan årtusenden hade denna stora massa trott; var då icke deras tro riktig? Jo, sannolikt, säger Tolstoy; ty deras tro har lärt dem att lefva.

Det folkliga drag, som alltid utmärkt Tolstoy, gjorde sig äfven här gällande. Han vände sig åter till detta ryska folk, som han alltid

älskat. De bildade klasserna med sitt oroliga, nervösa, lättjefulla lif och sina däraf härledda laster hade han alltid fördömt i djupet af sitt hjärta, och sig själf hade han fördömt allra mest. Den öfverspända, ytterst pretentiösa religiositet, som han mötte i dessa kretsar och till hvilken han en tid drogs, stötte honom snart bort, och han började studera eller rättare låta sig undervisas af de obildade. Hos dessa fann han det lif, som just tilltalade honom i hans dåvarande sinnesstämning. Han fann där en kärleksfull undergifvenhet för hvad lifvet skänker, hvilken slog honom med häpnad. Han fann en förmåga att bära tjuguåriga lidanden under fortsatt rörd tacksamhet mot Gud. Och det var icke blott ett eller två sådana fall. Bland de ryska bönderna såg han tusentals exempel på den tro, som hjälper att bära lidande.

Detta det specifikt ryska, denna underkastelse, denna djupa religiositet tilltalade honom mäktigt. Dessa känna lifvets mening från sitt första andetag till det sista. Under hela deras lif hade de den religiösa uppfattningen klar och orubbad, och icke ett ögonblick hade en enda af de tankar, som sönderslitit Tolstoys lif, kommit in i deras. Han fattades då af en gränslös känsla af vördnad för dessa begrepp, som lärt människan att lefva. Tron på Gud, på det goda, såsom hans lag, på den odödliga människosjälen, skapad till Guds afbild, på återföreningen med Gud efter döden, alla dessa gamla tankar vaknade upp i den

store, sönderslitne författarens själ och fyllde honom med ljuf hugsvalelse. Dessa enkla, stora begrepp, som generationer efter generationer lefvat på, fann han sig i barnsligt oförstånd hafva plockat sönder och därigenom förlorat den kunskap om lifvets mening, som han en gång hade.

Det var sålunda lifsdugligheten i dessa föreställningar, som öfverväldigade honom i den grad, att han icke vidare frågade efter sitt förstånds måttstock. Det var honom icke nog att undersöka, hvilka etiska lifsprinciper, genom denna föreställningskrets arbetat sig fram till bestående mänsklig egendom, utan han kastade sig som en hungrande öfver den hel och hållen. Han fattades af en sådan vördnad för det goda, som fanns i den befintliga religionsläran, att han fruktade att röra vid den. Han ansåg den vara resultatet af generationers dolda lifsarbete och därför något vördnadsvärdt och okränkbart. Till en början underkastade han sig därför alla dess föreskrifter: han fastade, besökte gudstjänsten, biktade sig och så vidare. En sats, hvars sofistartade natur han förut säkerligen alltid insett, ansåg han nu som djup sanning: Blott den, som tror, vinner de fördelar, som tron skänker. Sid. 218 säger han uttryckligen att han kommit till den insikten, att »lifvets mening yppas blott för den, som lefver efter Kristi lära».

Rörande är hans skildring af det lugn och den själaro, hvari han befann sig under det att han utförde dessa andaktsöfningar. De togo

honom uppenbarligen så helt i anspråk, att hans tvifvel småningom häfdes. Liksom en sjuk till en början endast med stor svårighet kan utföra de gymnastiska rörelser, som läkaren föreskrifver, men befinner sig allt bättre, ju längre han håller på med dem, likaså fann Tolstoy det uppenbarligen först svårt att deltaga i mycket af den grekisk-katolska gudstjänsten, men så fantastisk denna andliga gymnastik än var, gjorde den honom godt, ty den ledde hans tanke ur den labyrint, hvari den förirrat sig, förmådde den att fästa sig vid yttre ting och meddelade framför allt lugn och ro.

* * *

Hvad Tolstoys *Bekännelser* innebära, är något helt annat än han själf tänker. Han tror säkerligen, att den utvecklingsgång han skildrat, är en sådan, som är en frukt af klart tänkande. Dock är detta alldeles oriktigt. Hvad han skildrat, är en utveckling *i trots* af åtskilligt tänkande. En själsutveckling har han skildrat med utomordentlig talang, fin iakttagelse och stor skärpa, men läsaren har ovillkorligen en förnimmelse af att författaren är duperad af sig själf och ser sig i ett falskt ljus.

Bekännelsernas innehåll är i korthet följande: En djup, något mystiskt anlagd person, som tillika har liflig fantasi, stor handlingskraft och skriftställarbegåfning, lefver ett rikt lif, hvari hans

passioner ofta få fritt spelrum, men som dock är vida mera osjälfviskt och utmärkt för människokärlek än vanligt torde vara. Personen i fråga har med allt sitt görande och låtande en ovanlig framgång i världen. Vid omkring femtio års ålder gripes han af en egendomlig form af den sjukdom, som läkarna kalla *tædium vitæ* (lifsleda). Han försjunker i grubbel öfver lifvets gåta, som han icke kan förklara. Sedan han pinat sig med teoretiskt, ofruktbart grubbel i flere år och därunder icke obetydligt försvagats till sin intelligens, återvinner han småningom sin sinnesro, fast han för alltid förlorat den andens vigör och lifaktighet han en gång ägt. Han kan icke längre tänka med så stor logisk skärpa som förut. Detta är för honom dock en fördel, ty han märker icke nu den motsägelse, hvari han lefver. Han predikar beständigt, att han känner svaret på lifvets gåta, och detta svar är i själfva verket intet svar, fast han efter många års själsförslöande kval förnimmer det så. Han förnimmer nu glädje och tillfredsställelse öfver hvad han under sin tankes friskhet ansåg vara nonsens, såsom korstecken och knäfall. Hvad han vunnit, grundar sig tydligen blott därpå, att han icke längre uppställer frågan om lifvet på samma sätt som förut. Det svar han fått är ej tillfredsställande för det förstånd, som framställde det, men väl för det som efter långvarig försvagning erhåller det. Sedan han nött ut sig i förtviflan och grubbel, finnes ej hans ursprungliga manliga tankekraft kvar. Han

genomgår småningom och omedvetet en förvandling, som gör honom mottaglig för snart sagdt hvilken häfdvunnen världsförklaring som helst.

Liksom fallet var med Tolstoys diktade personer, Besuchof och furst Andrej, är det hans personliga lidande, som röjer vägen för en med deras öfverensstämmande uppfattning, hvilken sedermera blir han lifs motiv. Det ser ut som om han vid skildrandet af deras utveckling hade haft en konstnärlig aning om det psykiska öde, som väntade honom själf. Deras lidande var fysiskt, hans psykiskt. Dock var Tolstoys icke mindre stort; om det än var mindre intensivt, var det så mycket långvarigare. Och å andra sidan voro dessa hans hjältar genom grubblet och åsynen af det ryska folkets egendomliga natur, förberedda för samma utveckling lika väl som Tolstoy själf.

5.

Tolstoys sociala skrifter; exempel på hans bristande logik.

Jag har i det föregående påpekat, att när Tolstoy kastade sig in på de stora lifsfrågorna, han för ingen del var mäktig af något klart tänkande. Bristen på logisk skärpa och svagheten att låta förståndet kufvas af det tillfälliga känslolifvets kraf äro också genomgående i Tolstoys senare reformatoriska skrifter. Däremot gör sig där liksom öfverallt i hans arbeten hans stora konstnärliga talang gällande. Denna är på detta fält ett mycket farligt vapen, ty därigenom öfvertygar han den stora massan läsare. Det är otänkbart, att dessa satser, hvilkas absurditet ligger i öppen dag, skulle kunna väcka så stor uppmärksamhet och vinna så stor anslutning, om icke själfva framställningen vore så värksam. Till denna starka effekt bidraga i hög grad det

sedliga allvaret samt den djupa och innerliga känsla, hvilka genomgå dessa skrifter. Man kan omöjligt undgå att hafva den varmaste känsla för författaren, hur litet man än kan vara med om de slutsatser han drager. Genom denna kombination af konstnärlig framställning och sedligt allvar kunna Tolstoys satser vinna anklang hos många.

Redan i hans romaner kan man icke undgå att lägga märke till en ganska stor brist på logik, hvilken är så mycket mer i ögonen fallande, som författaren gärna räsonnerar äfven i sitt rent skönlitterära författarskap. Särskildt är detta fallet i romanen *Krig och Fred*, som öfverflödar på räsonnemang i historisk filosofi, hvilka utmärka sig för allt annat än logiskt sammanhang.

Såsom exempel på det underliga sätt att draga slutledningar, hvaraf Tolstoy understundom begagnar sig, vill jag först anföra hans afhandling om *Spritdrycker och Tobak*. Han säger:

»Förklaringen på den numera i hela världen gängse vanan att röka och berusa sig med alkohol är icke att söka i någon slags naturlig böjelse eller i den njutning och förströelse, den erbjuder, utan i nödtvånget att dölja samvetets domslut för sig själf.

En dag, då jag var ute och spatserade, kom jag att gå förbi några droskkuskar, som stodo och pratade. En af dem gjorde plötsligt en anmärkning, som slog mig: 'Det är ju klart,' sade

han. 'Han skulle förstås skämts för att göra det, om han inte varit full.'

Sålunda skulle en nykter människa ha blygts att göra hvad en drucken hade gjort. Detta ord uppenbarar den värkliga orsak, som tvingar människorna att taga sin tillflykt till olika narkotiska och stimulerande medel. De begagna sig af dem för att döfva samvetskvalen efter att hafva begått en handling som samvetet fördömer, eller för att framkalla en sinnesstämning, som sätter dem i stånd att handla tvärtemot deras samvete.»

Låtom oss först betrakta Tolstoys utläggning af droskkuskens ord! Denne skall hafva sagt: »Han skulle förstås skämts för att göra det, om han icke varit full.» Enligt Tolstoys utläggning skulle detta betyda: han berusade sig i det *medvetna* syftet att kunna begå en handling, för hvilken han annars skulle blygts. Ligger värkligen denna tanke under kuskens ord? När man i allmänhet säger, att en person gjort något dåligt under inflytande af ruset, menas alls icke att man berusat sig *i syfte* att kunna göra något dåligt. Man afser alls icke att en person gått med något särskildt gement i tankarna, som han utan rusets hjälp ej vågade utföra. Man menar tvärtom, att en person, som berusat sig, *under ruset* fått ingifvelser till ondt, hvartill han förut saknade direkta impulser. Lika litet innebära droskkuskens ord, för så vidt de äro rätt öfver-

satta, att hos personen i fråga förefunnits en specielt dålig tendens, *innan* han drack sig full.

Och om nu droskkuskens ord värkligen inneburit hvad Tolstoy lägger i dem, bevisar det väl sanningen af hans sats, att orsaken, hvarför människan dricker, är den, att hon vill döfva sitt samvetes röst för allt det onda hon begår? Det är väl ingen, som betviflar, att personer begagnat rusmedel för att erhålla kraft till en handling, hvars utförande är dem vedervärdig, eller för att befria sig från samvetskval efteråt, men ligger det väl däri något skäl att påstå, det denna orsak är den, som *alltid* värkar? Många personer dricka för att bekämpa en djup sorg. Har man därför skäl att säga, det alla, som begagna rusmedel, göra det för att komma ifrån sorgen?

Någon värklig bevisföring för sin sats presterar Tolstoy alls icke, utan han kommer med kraftiga försäkringar och små historietter, som mera erinra om predikantens konstgrepp för att både intressera och öfvertyga, än om den etiske forskarens lugna, af alla förutfattade meningar obekymrade framställningssätt.

* *
*

Hvad är att göra? är en mycket intressant bok, och framför allt är den skrifven med så djup känsla, att läsaren ovillkorligen ryckes med af författarens djupa medlidande med samhällets olycksbarn. Dess förtjänst ligger i skildringen

af hvad Tolstoy själf sett. Säkerligen har denna bok hos otaliga medlemmar af de bildade klasserna väckt till lif underliga tankar, hvilka förut aldrig rört sig inom dem. Många äro för visso de, som genom denna, af en af den högsta öfverklassens medlemmar författade, bok för första gången fått värklig intensiv kunskap om hvad fattigdom och elände äro, och först och främst hafva de kommit till insikt därom, att nöden och eländet äro lastens föräldrar. Den, som efter genomläsandet af dessa skildringar, icke slår sig för sitt bröst och erkänner att han eller hon skulle varit lika lastbar som de elända i Moskvas natthärbergen, om han eller hon från barndomen varit försatt i samma förhållanden, är en barbar i sitt sinne. Att hafva gjort detta så klart, att läsaren fattar det icke i torra satser, utan i lefvande bilder, hvilka assimileras med hela ens person, däri ligger bokens stora förtjänst.

Men det är icke blott vid skildringen af detta, som Tolstoys talang gjort sig gällande. Af stor värkan är äfven hans framställning af de välbärgade klassernas uppfattning af de fattiga och deras förhållande till Tolstoys sträfvan att förbättra de eländas ställning. Författaren själf är som ett nyvaknadt barn med hänsyn till hvad han ser. Allt är honom nytt och förfärande. Hela hans lif synes honom som en enda stor oförrätt gent emot dessa olyckliga varelser, liksom han anser, att han genomgående latats hela sitt lif igenom.

De fattigas värsta fiende finner han ligga i frånvaron af arbete, och denna samma last synes honom vara lika starkt utvecklad inom den samhällsklass han själf tillhör. Och just härigenom finner han det vara så svårt för de rike att hjälpa. »Det är lätt,» säger Tolstoy träffande, »för den, som är rik, att taga en prostituerad kvinnas eller tiggerskas barn till sig. Det är lätt för den, som är rik, att tvätta det, ge det snygga kläder, föda det och till och med undervisa det i åtskilliga vetenskaper. Men att lära honom själf förtjäna sitt bröd, det är svårt, om icke omöjligt för oss, som lefva utan att arbeta, ty vi lära honom snarare motsatsen både genom våra exempel och de materiella förbättringarna i hans lifsvillkor, hvilka icke kosta honom något.»

Ännu skarpare framhåller han betydelsen af inflytandet af de rikes exempel på de fattige i följande uttalande: »Tänker man bara en smula öfver deras ställning, hur de med svett och möda måste sträfva sig till några lumpna kopek och samtidigt rundt omkring se hundra- och tusentals lätt förvärfvade rubler kastas bort på lappri, så förvånas man öfver, att det ännu kan finnas så många hederliga arbetare ibland dem, och att de icke alla gripa till bekvämare förvärfskällor, ocker, tiggeri, prostitution, skälmstycken, bedrägeri, ja, brott.»

När författaren, djupt gripen af allt elände han sett, vänder sig till sina likar, mötes han af den största sympati och tillmötesgående. Men

med sin skarpa blick märker han snart, att han alls icke lyckas rycka någon med sig. Liknöjdheten hos mängden och hopplösheten hos dem, som värkligen satt sig in i förhållandena, äro därtill alldeles för stora. Synnerligen fin är hans iakttagelse, att många hufvudsakligen utbreda sig öfver hans (Tolstoys) goda hjärta. På det sättet och genom att betala några hundra rubel vilja de blifva hela saken kvitt. Vid skildringen af allt detta, så väl af de rikes själsförfattning som af tillstånden och uppträdena i fattigkvarteren, kommer hans stora skönlitterära talang till sin fulla rätt. Detta är hvad, som ger hans bok värde.

Hur utomordentligt fina äro icke hans iakttagelser öfver sina kamrater under förberedelserna till det nattliga besöket i härberget (sid. 69 sv. öfvers.): »Dessa hade styrt ut sig för tillfället i jaktrockar och höga stöflar, samma dräkt, som de använde på landresor och jakter, och som de ansågo särskildt lämplig för ett besök i nattasylet. De hade tagit med sig särskilda anteckningsböcker och särskilda blyertspennor och befunno sig i detta särskildt upphetsade sinnestillstånd, som bemäktigar sig en omedelbart före en jakt, en duell eller ett slag. Det skefva och dumma i vår ställning syntes i synnerhet på dem; men vi voro alla i samma belägenhet.»

Utöfver detta värde, som boken har genom att gifva lefvande kunskap om fattigdomens faktiska väsen, mana till eftertanke och skildra de

rikes och fattiges förhållande till hvarandra, har boken föga betydelse. Så snart Tolstoy börjar förklara fenomenen och föreslå botemedel mot det onda, inser en bildad läsare ögonblickligt, att författaren icke alls har mera, ja, långt mindre att bjuda än de flesta af de nationalekonomer, om hvilka han yttrar sig i så förklenliga ordalag.

* * *

I hans båda uppsatser *Penningen* och *Arbetet* återfinnes det teoretiska innehållet af den sociala lära, som framkastas i *Hvad är att göra?* Hufvudinnehållet af hans satser om arbetet är det, att en hvar skall arbeta *direkt* på anskaffandet af sitt dagliga bröd. Han skall arbeta i jorden, så att han föder sig själf, han skall *själf* förrätta det mödosamma arbete, som går ut på att skaffa sig föda, bostad och kläder. Endast detta grofarbete kallar Tolstoy *värkligt* arbete. Hvad han sålunda vill, är ett återvändande till enklare produktionsförhållanden i Rousseaus anda. Arbetsdelningen önskar han afskaffad, liksom det också uppenbarligen följer af hans satser, att hela den moderna storproduktionen med dess användning af maskiner i stor skala skulle afskaffas.

Den specielt ekonomiska sidan af arbetet lämnar Tolstoy helt och hållet ute. Han ägnar den aldrig en minuts uppmärksamhet, liksom om

det vore en självklar sak, att arbetsafkastningen skulle blifva tillräcklig äfven med den enkla produktionsmetod, till hvilken han önskar, att mänskligheten skulle återvända efter att hafva kastat öfver bord resultatet af årtusendens ekonomiska utveckling. Alla statistiska uppgifter saknas helt och hållet. Han gör sig icke en gång mödan att undersöka, om den odlingsbara jorden skulle räcka till för nutidens stora folkmängd, så att en hvar finge ett tillräckligt stort stycke för att föda sig och sin familj. Att jord är af olika beskaffenhet är ett förhållande, som han icke tager i betraktande. I vissa vida trakter på vår planet är jorden ytterst bördig och synnerligen lämplig för jordbruk, och i andra trakter är jorden mest lämpad för boskapsskötsel, i andra åter är skogskultur en naturlig inkomstkälla. Dessa naturliga egendomligheter hafva i nutidens ekonomiska hushållning tillgodogjorts, så att i vissa trakter säd odlas, i andra boskap uppfödes och så vidare. Det finnes sålunda en arbetsfördelning emellan olika land, hvilken är möjlig, blott om en världshandel förefinnes, och hvilken med hänsyn till den ekonomiska vinsten är synnerligen välsignelsebringande. Naturligen skulle dessa fördelar kastas bort, om hvarje familj, såsom Tolstoy föreslår, skulle lefva på sin egen torfva af sina egna händers verk, ty hur föga passande jordmånen än kunde vara, vore en hvar dömd att föda upp boskap och odla säd.

Om Tolstoy sökt att något mera i detalj utföra sin sociala lära och värkligen noggrant undersökt dess följder, skulle han sannolikt nödgats medgifva, att hans ideal är oupphinneligt, då folkmängden är så stor som den för närvarande är. Han skulle troligen kommit till insikt om, att hur stora de sociala olyckorna för närvarande än äro, skulle de blifva ännu större, om hans system genomfördes, ty produktionsresultatet skulle icke räcka till. Han räsonnerar totalt *ins blaue*, utgående därifrån att det vore ytterst angenämt, om hvarje familj sutte oberoende på sin torfva och lefde af sina händers verk. Men de yttre förhållanden, hvarunder man lefver, de faktiska fördelarna af att arbeta gemensamt, nödvändigheten af att ägna sig åt endast en sysselsättning, om individens krafter skola nå sin fulla utveckling, allt detta lämnas å sido. Han räsonnerar som om han aldrig hört talas därom. Därför stå hans sociologiska satser utom lifvet och lämna den något så när bildade oberörd.

* * *

Hans framställning af penningens makt är synnerligen egendomlig. Först och främst anser han, att den har sitt värde *därför* att regeringen (eller som han kallar den: det styrande våldet) utfärdat befallning därom. Så till exempel yttrar han sidan 157: »Men äfven om det funnes ett sådant, idealiskt, omöjligt samhälle, hvari utan

något allmänt statstvång penningen — guld eller silfver — ägde betydelse af värdemätare och bytesmedel» etc. och flerstädes låter han förstå att inkräktaren eller regeringen kan efter godtycke bestämma hvilken vara som skall användas som bytesmedel och äfven värdet på detsamma. (Sidan 153 säger han: Fordrar regeringen guld, får guldet värde; fordrar den spik, får spiken värde.) Det förhållandet, som dock hvarje elementär historisk framställning af penningens historia omtalar, att regeringens sträfvanden och syftemål i det stora hela äro utan inflytande på penningens värde, att i detta hänseende folkets suveränitet gör sig i alldeles ovanligt hög grad gällande, synes vara honom helt och hållet obekant. Hur många gånger hafva icke regeringens försök att försämra myntet till kronans fördel förminskat dess ekonomiska tillgångar, hur snart visar det sig icke, att allmänheten absolut vägrar mottaga mynt, som icke har allmän tilltro? Och dock, ehuru de faktiska förhållandena äro sådana, räsonnerar Tolstoy som om det blott erfordrades befallning från höga vederbörande för att till fördel för en samhällsklass ordna alla penningförhållanden!

Icke mindre underligt är hans påstående, att det är penningen, som sätter somliga människor i stånd att tilltvinga sig resultatet af andras arbete. Visserligen är det otvifvelaktigt, att när det är få, som äro rika, och nästan otaliga fattiga, hvilka, i fall de ej finge arbeta åt de

förmögna, skulle svälta, så kunna de rika sägas bestämma arbetslönerna, och för visso är denna konkurrens, i hvilken arbetaren blott har valet mellan att arbeta för otillräcklig daglön eller svälta, den svartaste fläcken på hela samhällsorganismen. Men har man rätt att säga, att *penningen* är orsaken härtill? Den är den yttre synliga orsaken, men det är för visso ej pengar, arbetaren ytterst behöfver, utan kläder, föda, bostad med mera; också utgöra numera reda penningar en ytterst ringa del af de rikes egendom. Genom att äga goda stenhus i stad kan man uppträda på marknaden och begagna dem på samma sätt som pengar. Om man säger till en arbetare (för att nu gifva transaktionen dess enklaste form): »i fall du arbetar åt mig vissa dagar i veckan, så får du bostad öfver vintern», och i fall arbetaren icke har annat val än att antingen frysa eller antaga det hårda anbudet, så kan denna öfverenskommelse vara lika betungande, som något aftal af den natur, att man utbetalar en viss låg summa för ett arbete.

Det är icke ägandet af pengar blott och bart, som medför rikedom, utan de omständigheterna förenade, att man äger mycket guld och silfver, och tillika bor i ett samhälle, där dessa varor äro så begärliga, att det alltid, under normala förhållanden, finnes de, som vilja bortbyta nödvändiga varor mot guld och silfver. Regeringens befallningar gifva aldrig guld och

silfver ett värde, som icke folket genom sitt eget begär därefter sätter på dem.

Att säga det bytesmedlet är orsak till den orättvisa fördelningen är helt enkelt ett nonsens. Det är ägandet af allt, som kan köpas för penningar, hvilket ger den rike makt. Om man sitter inne med samlade förråd af olika slag, kan man med samma makt uppträda som förtryckare genom att ställa arbetarna i valet mellan svält och lågt betaldt arbete. Allra bäst visar Tolstoy detta själf i den framställning han sid. 164 och 165 gör af Josefs uppträdande i Egypten. Bytesmedlet spelar härvid helt och hållet en förmedlande rol, och det är ett nytt bevis på Tolstoys oförmåga att räsonnera, då han söker bevisa, att penningen är en yttersta orsak till nöden. Han ådagalägger därvid också en synnerligen stor ytlighet i uppfattningen och bristande grundlighet i undersökningen, ty han tager blott hänsyn till de mest närliggande företeelser.

Jag kan icke underlåta att påvisa ett annat fel i Tolstoys räsonnemang om penningen. Sid. 157 yttrar han: »Om nu självfva penningarna kunna förvärfvas med våld och användas till uppköpande af andra föremål, så förlora de ännu fullständigare hvarje prägel af bytesmedel. Våldsverkaren, som roffat pengar åt sig, och ger ut dem för andra arbetsprodukter, gör icke något utbyte, utan tar endast medels pengarna, hvad han behöfver.» Tolstoy synes sålunda anse, att i detta fall tvenne rofferier begåtts: först stjäl

våldsverkaren pengarna och sedan är äfven bytet ett maskeradt våldsdåd. Samma tankegång återfinnes i det räsonnemang, som han för i den vida tidigare skrifna boken: *Hvad är att göra?* Sid. 117 sv. öfvers. yttrar han: »Bondkvinnorna väfva lärft och sälja det själfva, men de lifegna arbeta för sina herrar, som sälja väfven och taga emot betalningen härför.

Pengarna som bondkvinnorna och de lifegnas herrar mottaga, äro de samma, men i förra fallet representera de arbetet, i det senare — styrkan.»

I detta fall är äfven Tolstoys omdöme helt fördunkladt af penningens tillvaro, hvars natur han ej i minsta mån förstår eller om hvilken han ej hade elementär kunskap. Pengarna torde i båda fallen representera detsamma, nämligen väfvens saluvärde; hvad som inträffat, är, att i ena fallet penningarna kommit i de värkliga producenternas händer, under det att de i det andra till följd af samhällsorganisationen tillfalla de lifegnas herrar. Att säga det penningarna representera i ena fallet värkligt arbete, i det senare våldet, leder blott till tankeoreda, ty i båda fallen har ju samma arbete utförts, och man måste naturligen hafva samma rätt att i båda fallen påstå att arbetet representeras af betalningen.

Tolstoy har en ledsam fallenhet att vilja förenkla historien för att bevisa sina satser. Samhällsutvecklingen torde väl icke vara så föga sammansatt som han skildrar den i *Penningen* samt *Kyrkan och Staten.* Det är mycket enkelt

att reducera orsakerna till nutidens olyckor till våldet, men en hvar, som har blott elementär kunskap i historien, torde icke kunna godkänna hans skildring af utvecklingens gång. Och äfven människornas natur och motiv förenklar han för att göra sin uppfattning fullt klar. Nutidens juridiska och ekonomiska vetenskapsmän skrifva, menar han, i syfte att försvara våldet, och alla vanliga människor synas enligt hans satser hafva den tanken i bakhåll att begagna sig af våldet gent emot de fattiga eller att ställa valet mellan hunger och svältlön och så vidare. Det invecklade i de mänskliga förhållandena frånser han här totalt — detta, som han dock hade så skarpt öga för under sin skönlitterära period — men denna inveckling är det ju dock, som gör det så vanskligt att döma om ekonomiska, sociala och etiska förhållanden. Den moderna nationalekonomien har städse tagit hänsyn till, att individerna i nittionio fall af hundra icke hafva klart för sig att de genom att begagna sig af de bestående ekonomiska förhållandena i själfva verket kunna begå en handling, som djupare sedt kan betecknas som omoralisk; att de flesta handla på god tro, då de engagera arbetare efter de bestående lönerna, köpa varor till marknadens pris och så vidare. Våldsdådet blir därför mindre en följd af individernas moraliska låghet än en följd af själfva samhällsorganisationen, om hvilken de allra flesta icke hafva en aning, långt mindre en redig föreställning. De begagna sig fritt af det bestående

för sitt förvärf, och högst få torde de vara, som betänka den orätt, som detta bestående från högre synpunkt innebär. Tolstoy låter för enkelhetens skull människorna vara mycket mer medvetna om hvad de göra. Våldet är för de rike en princip, som de alltid veta att begagna för sina egoistiska syften. Det är »med våld, list och svek, som de sträfsamma arbetarna beröfvas det nödvändigaste», och det är självklart för Tolstoy, att hos en regering inga moraliska känslor existera.

I någon mån torde Tolstoys ofta framträdande hat mot regeringar härleda sig däraf att han lefver i ett land med sådan slags regering som den ryska. Han känner väl, från sitt förflutna lif, hela det ryska systemet, och detta torde förklara att den europeiska uppfattningen af all regering som en representant för det gemensamma intresset är honom totalt främmande.

* * *

Med hvad jag här framhållit såsom utgörande felaktigheter i Tolstoys undersökningar och slutledningar, vill jag för ingen del hafva sagt, att han med afsikt begagnat sig af dåliga skäl för att försvara sina satser. Det är så långt ifrån att detta varit min mening, att jag tvärt om anser den största förtjänsten hos dessa böcker ligga i det sedliga allvaret och den uppriktiga

känslan hos författaren, hvilka på hvarje sida uppenbara sig. Till följd af hans bristande logiska förmåga allenast är det som dessa fel hafva insmugit sig.

6.

Tolstoys nuvarande lifsuppfattning.

I Tolstoys senare skrifter framhålles synnerligen ofta, att det är våldet, som varit en princip i mänsklighetens handlingssätt, och att det är i denna princip, som grunden till mänsklighetens olyckor finnes. Hela vårt samhällslif är ytterst byggdt på våld, menar han. Vårt rättsväsende, våra statsinstitutioner, våra produktionsförhållanden, egendomsinstitutioner, köpenskap — i allt ser han fördolda våldsakter. Och hela utvecklingen af mänskligt lif anser han allra främst kännetecknad af våldsdåden. Åt denna sin uppfattning ger han luft i den lilla uppsatsen *Staten och kyrkan*, där han på ett synnerligt drastiskt sätt skildrar denna senares uppkomst samt hur det gick till, då staten och kyrkan förenades.

Många bildade läsare torde vara eniga med Tolstoy därom, att det var stridande mot kristendomens anda att utbreda denna lära med våld,

att det i detta fall varit människans högmod och hat, som varit de värkliga driffjädrarna och hvilka höljt sig i religionens täckmantel, att fastställandet af den kristna läran genom beslut och omröstning var ett stort missgrepp, och den däraf uppstående förföljelsen mot olika tänkande en mänsklighetens skamfläck. Det är dock icke detta, hvartill Tolstoy egentligen syftar med sitt starka betonande af våldets betydelse i sina senare skrifter. För att förstå hans värkliga intentioner med och åskådning i dessa måste man vara bekant med hela hans etiska lära. Enligt denna är det nämligen just våldet, som är grundsynden i världen, och den nya etiska princip, som han anser Kristus hafva infört i världen, lyder så: »I skolen icke stå det onda emot.» Det är därför han anser att kristenheten genom förbundet med staten återvände till hedendomen.

Det är till denna hans etiska lära jag nu vill vända mig.

* * *

Den djupaste tanken hos Tolstoy under hans senare period, d. v. s. den som legat längst in i hans medvetenhet och den, som han därför haft svårast att få fram, är hans idé om »det sanna lifvet». Hans uppfattning af och hans tro på dettas betydelse ligga till grund för hela hans senare lära. Denna tanke har legat länge och grott hos honom. Egendomligt är, att denna

idé, som fick sitt fullaste uttryck i böckerna *Hvari min tro består* och *Om lifvet*, återfinnes tämligen tydligt i *Krig och Fred*, under det att den — så vidt jag kunnat upptäcka — fullkomligt saknas i den långt senare skrifna romanen *Anna Karenin*. Denna bok är, synes det mig, mest objektivt skrifven af alla hans böcker; ju uppmärksammare man läser den, desto svårare är det att varseblifva några uttalanden, som man får skrifva på Tolstoys egen räkning. Mycket, som man till en början anser vara hans egna tankar, finner man vid noggrannare granskning i själfva verket tillhöra skildringen af en af de handlande personernas själstillstånd. Kanhända beror denna objektivitet, denna frånvaro af alla spår af den tanke, som redan var så lefvande hos författaren, då han skref *Krig och Fred* — och som nu så helt och genomgående behärskar författaren, så att han från den enda synpunkten bedömer allt i världen — kanhända beror den därpå, att han vid nedskrifvandet af denna sin sista stora roman befann sig midt upp i den svåra kris, som han så mästerligt skildrar i sina *Bekännelser*. Han kunde icke behandla detta, som låg honom innerst om hjärtat, ty denna asiatiska tanke, som beröfvat världen en af dess störste författare och förvandlat honom till en oklar, filosoferande predikant, hade då ännu icke kristalliserat ut. Den hade lurat på botten af hans varelse som en fruktansvärd fiende till allt som dittills utgjort det stora i Tolstoys person, och

just när han skref *Anna Karenin*, utkämpades striden i Tolstoys omedvetna själslif, och i den striden dukade denna sida af hans personlighet under.

Hvaruti bestod då denna för Tolstoys hela utveckling så ödesdigra idé? Hvad menar han med det sanna lifvet? Helt enkelt förintandet af personligheten. Så länge jag har kvar i mitt sinne en längtan, som jag förnimmer som min, en önskan, som jag önskar tillfredsställd, så länge har jag gått miste om lifvets rätta mening, lefver ett sorgligt, onyttigt lif, som endast leder till döden och jag har icke i mig utvecklat »människosonen». Detta, att jag älskar mitt land framför andra, specielt min nation, att jag föredrager mina vänner framför andra, att jag älskar d. v. s. har en speciell känsla för min hustru, mina barn, det är detta, som är det förkastliga. Sådan är Tolstoys mening. Tro ej, att detta är öfverdrift! Han säger uttryckligen sid. 172 af franska öfversättningen af boken *Om lifvet:* »Det största onda i världen orsakas också af denna så prisade kärlek för hustru, för barn och vänner, för att nu icke tala om kärleken till vetenskap, konst och fädernesland, och fosterlandskärleken består ju blott i att under en viss tid föredraga vissa animaliska lifsvillkor framför andra.»

Att detta är hans mening framgår också tillräckligt tydligt af hans bok: *Hvari min tro består*, afdeln. 8. Han börjar med att säga,

att det förtappelsens lif, som Jesus ville frälsa oss ifrån, just är ett lif, i hvilket sträfvan efter egen personlig lycka har någon plats. »Det är denna öfvertygelse, att mitt världsliga, personliga lif är något värkligt, som med rätta tillkommer mig, som är orsaken till missförståndet och hindrar mig att förstå Jesu lära.» Det är förnuftet, som skall lära oss att icke söka vår *personliga* lycka, och därigenom vinna den sanna, oförgängliga lyckan. Därtill är just vårt förstånd oss gifvet. Alla världens vise, profeterna, Salomo, Buddha, hafva förstått denna sanning om människans personliga lif. Det är dödens närhet och de yttre förhållandenas obeständighet, som böra mana oss att afstå från tankarna på vår personlighet. Och Tolstoys mening är uppenbarligen den, att först när vi äro fria från alla dessa önskningar, äro vi värkligt lyckliga.

Såsom vi erinra oss, var detta en tanke, vi funnit uttalad i *Kosackerna*, *furst Nechljudow*, *Krig och Fred* m. fl. Olenin räsonnerade på följande sätt: har man inga egna önskningar, så kan man icke drabbas af olycka. När grefve Peter Besuchof lidit ut hela sin person, så att han glömt sig själf och med ett leende kunde skåda upp mot den oändliga himmelen och känna allt detta oändliga i förnimmelsen af världen, då var han fri från sig själf. Och som vi minnas anför Tolstoy de ryska bönderna såsom de, hvilka lärt honom det sant mänskliga lifvet. Han såg dem lugnt och lyckligt fördraga lidandet.

Denna underkastelse, denna nationalegendomlighet, hvilken efter hvad som synes af hans romaner tidigt varit lefvande i honom själf, och hvilken väcktes till lif vid åsynen af det ryska folket, torde sålunda vara grunden till att Tolstoy omfattat denna gamla asiatiska lära.

Det är förnuftet, som skall leda oss till Kristi lära. Det är emedan vi ändock icke kunna undfly döden, som vi böra inse, att det är bäst att uppgifva vår person. Först när vårt jag är fullt utplånadt, kunna vi med lugn möta döden.

Men om all personlig lycka icke får eftersträfvas, för hvad skola vi lefva? Jo, säger Tolstoy, »liksom vingårdsmännen böra inse och känna, att de stå i en outplånlig skuld till husbonden, så böra också människorna inse och känna, att de stå i en outplånlig skuld till någon, till de släkten, som lefvat före dem, till sina samtida, till dem, som komma efter, — till den som varit, är och blifver alltings ursprung . . . Det sanna lifvet är det, hvilket tillägger något till det goda, som samlats af förgångna släkten, och lämnar det i arf åt de efterkommande.»

Det personliga lifvets fortvaro förnekar Tolstoy på det bestämdaste och lika kraftigt förnekar han, att Kristus lärt något om personlig fortvaro efter döden. »Några förstå, att lifvet icke är deras enskilda tillhörighet, utan en gåfva, som gifvits dem för att lefva sonens lif, — och så lefva de också; andra åter låtsa icke förstå lifvets ändamål och deltaga ej i det gemensamma

arbetet. Och de människor, som arbeta på det gemensamma lifvet, återförena sig med lifvets källa, medan de, som icke arbeta, gå förlustiga därom.»

Något annat evinnerligt lif finnes ej, säger Tolstoy, än denna återförening med alltings urkälla, och något annat lif talar ej, enligt hans tanke, Kristus om.

Hvad Tolstoy menar med ofvan citerade ord är alldeles ofattligt. Eller döljer möjligen det symbolspråk, han begagnar sig af, lika litet som förlåten i sanningens tempel, d. v. s. alls ingenting?

Först och främst, hvad menar han med att lefva sonens lif? Om detta får man en aning genom läsande af *Hvari min tro består*, sidan 128 o. f. i svenska öfversättningen. »Jesus lär, att den för alla människor gemensamma egenskapen är att vara människoson, d. v. s. att alla människor ha gemensamt en drift till det goda och till förnuftet, som upplyser dem under sökandet efter det goda.»

Lämnande åsido, huruvida denna Tolstoys förklaring af Jesu ord »människoson» är riktig eller ej, vill jag blott framhålla det intressanta förhållandet, att dessa ord af Tolstoy *nu* erinra lifligt om de räsonnemang, som Ljevin (*Anna Karenin*), *furst Nechljudow* och Olenin (i *Kosackerna*) föra. Det goda blir för dessa ett, tu, tre en liffull föreställning; de förlora alldeles sin gamla skepsis och kritik, som ofelbart skulle

ledt dem till den tanken: att säga att det är till det goda jag bör sträfva, är lika klokt, som att säga: A är lika med A. Likaså inlåter sig Tolstoy nu icke på någon undersökning af hvad man skall förstå med detta ord, utan anser det som allmänt gifvet.

»Hvar och en,» säger Jesus (se cit. arb. sid. 128), »äger utom medvetandet om sitt materiella individuella lif och sin kroppsliga födelse af far och mor, äfven medvetandet om en högre födelse (Joh. 3: 5—7), om det, som är fritt inom henne, som är till i och genom sig självt... Det är just detta, som är födt af Gud, denna Guds son i människan.»

I parentes må anmärkas, att citatet af Johannes evangeliums 5:te kap. 3—5 verser, synes ofattligt. Där står: »Sannerligen, sannerligen säger jag dig, utan en varder födPd af vatten och ande, kan han icke ingå i Guds rike. Det som är födt af kött, är kött, och det som är födt af ande, är ande. Förundra dig icke, att jag sade dig: I måsten födas på nytt.» Hvad som menas med dessa ord, kan jag icke säga, men hur Tolstoy kan påstå, att i dem finnes ens antydt, än mindre tydligt utsagdt, att människan har *medvetande* om en högre födelse, är ofattligt. Men som bekant kunna skriftens ord anföras till försvar för de flesta läror.

Emellertid kan man af dessa Tolstoys yttranden sluta sig därtill, att han med sonens lif förstår ett sådant, hvari personligheten utplånas,

ty sonen (eller ljuset, som han på ett annat ställe säger) var ju förnuftet i människan, och det var förnuftet, som skulle leda oss till ett självfutplånande lif.

Men hvad skillnad är det mellan det öde, som drabbar dem, hvilka lefva sonens lif, och det, som vi öfriga hafva att vänta? I båda fallen anser Tolstoy, att något personligt lif ej finnes efter döden. Mitt jag, min känsla, hela den minneskomplex, den komplex af egendomliga sensationer, känslor, föreställningar och idéer, hvarigenom mitt jag presenterar sig för mig, den skall ej finnas mer, då jag ligger kall och ej längre andas; hvad betyder det då, om jag »förenas med lifvets källa eller går förlustig därom»? I grunden synes samma öde drabba en, om man lefver sonens lif, eller om man lefver ett personligt, om man är rädd för döden och städse tänker på den eller om man lugnt och frimodigt lefver sitt lif framburen af sin egen fria lifskänsla.

Dessa Tolstoys räsonnemang sväfva i luften och kunna ej trösta den, som skarpt och intensivt tänker öfver lifvet.

Jag behöfver ju icke påpeka att den ensidiga altruism, som Tolstoy försvarar, och hvilken han grundar på Kristi ord: »I skolen icke stå emot den, som är ond,» är en konsekvens af hans djupt rotade, på nationel egendomlighet ytterst beroende uppfattning att det sanna lifvet består i att utplåna sin personlighet. Dessa Kristi ord måste naturligen vara synnerligen välkomna

för honom; de voro liksom skrifna för honom. När han upptäckte dem, såg han hela Kristi lif och hela evangeliet i ett nytt ljus. Det föll som fjäll från hans ögon, och han förstod, att Kristus lärt detsamma, som *han själf* innerst kände vara det rätta. Hur lätt det går att öfvertyga sig om att man har rätt, då man ledes af en djupt rotad förutfattad mening, därpå äro Tolstoys religiösa skrifter klara bevis! En hvar, som läser *Anden af Kristi lära* och har någon beläsenhet i nya testamentet, måste fråga sig för hvarannan sida: hvar säger Jesus det? Hvar det?

Målet för själfuppoffringen och självförintelsen är, enligt Tolstoy, såsom framgår af ett ofvan återgifvet citat, för att begagna ett modernt uttryckssätt, släktets uppehållande och förkofrande, och om man plockar af Tolstoys lära alla dess kristna eller bibliska obegripliga symboler, så återstår en enkel panteistisk världsåskådning, som alls icke väsentligt synes skilja sig från gamla kända sådana, och hvilken är kombinerad med en rent buddhistisk etik, såsom senare skall utvecklas. Individen lefver förut i släktet, och sedan han dött, är det enda lif, som står honom åter, lifvet i hans efterkommande. Hvarför denna åskådning åter skulle medföra den konsekvensen, att en hvar skulle utplåna sin personlighet och upphöra att eftersträfva egen lycka är ofattligt.

* * *

Flerstädes uttalar Tolstoy den satsen, att mänsklighetens gemensamma lycka skall befordras genom ett allmänt utöfvande af de dygder, som han anser vara de högsta. Han tror, att hvarje individ blir lyckligare genom att aldrig eftersträfva egen lycka än genom att utveckla egna önskningar; han tror ock att mänsklighetens totala väl skulle befordras i hög grad af att många lefde ett självfutplånande lif. Det högsta goda, etikens syftemål, förlägger han sålunda helt till jordelifvet.

Men är det så säkert, att allmän lycka befordras genom allt för stora uppoffringar? Jag tror tvärt om att det är ganska tvifvelaktigt, om släktet förbättras af individer, som icke stå det onda emot.

Det torde vara klart, att om, såsom fallet otvifvelaktigt är, de flesta människor äro utprägladt egoistiska, ett fåtal genomgående altruistiska skulle af dessa helt förtryckas. De förras egoism skulle sålunda, genom tillfredsställelse af alla sina begär, utvecklas, och de andra allt mer och mer utrotas till följd af förtryck och askes. Och sedan vore de egoistiska ensamma och började striden med hvarandra.

Eller om de egoistiska vore mycket kloka, uppfostrade de de altruistiska till en opersonlig slafras, som de använde till sina ändamål och med hvilken de alls ingen beröring hade.

Vår snillrike svenska författare Almqvist säger, att det är just hvad de egoistiska nitton

tjugondelarna af människosläktet gör med de få af släktet, som »bibehålla sig vid barnalynnet, fromma, renhjärtade och goda — dessa framlefva sin tid likast djur: de trampas och inskränkas, våldföras och bedragas af hela den omgifvande människopluraliteten; med ett ord de behandlas som djuren och hafva merendels också, likt dem, det lynnet att lida tåligt och tyst. De öfriga människorna älska mycket att hafva sådana djurlika individer ibland sig, emedan de kunna använda dem till hvad de vilja; de äro för sin ärlighet och arbetsamhet brukbara till de svåraste värf, och för sin anspråkslöshet lätta att föda och lifnära, så länge man behöfver dem. De maktägande människorna äro därför angelägna, att sådana djurmänniskor måtte finnas, ju flere desto bättre; de uppmuntra alla till att blifva det; de verkligen berömma deras karaktär etc.»*

Tolstoy har, i sitt asiatiska kraf på självuppoffring och askes, alldeles öfversett den återvärkan, som den öfverdrifna uppoffringen har på de egoistiska. Den värkligt egoistiske torde i allmänhet alls icke beröras af uppoffring, och detta oftast till följd däraf, att han icke märker den. Om någon säger honom, att han är egoistisk, då han låter en annan uppoffra sig för honom, blir han ursinnig. Betrakta t. ex. två vänner: den ena till naturen vek och undfallande och betagen i sin vän, den andra starkare till viljan och för öfrigt en varmhjärtad, men häftig

* Se *Jagtslottet.* Sjette boken.

person med starkt utpräglade egna begär och känslor. Till intelligensen kunna de vara fullt jämnspelta. I en vänskap mellan tvenne sådana personer — och sådana gå ju gärna i par — blir förhållandet det, att den förre förtrycker och den senare småtyranniserar. Det är den starkares önskningar och vilja, som beständigt segra. Detta har alls icke till följd, att han blir mindre egoistisk. Tvärt om: genom det beständiga tillfredsställandet af önskningar utvecklas hans egoism i högsta grad, och han blir synnerligen ofta en börda för sin omgifning just därför, att den andre varit så svag. Hade han i tid blifvit kväst, hade en annan kraftig vilja från början satts upp emot hans, så att det icke blifvit uppoffring å ena sidan och tillfredsställelse å den andra, utan vännerna å båda sidor sökt närma sig detta svårbestämliga ideal, som kallas rättvisa, så hade icke den enes karaktär behöft snedvridas. Och hur många vänskapsförbindelser af sådan art är det icke, som brista, därför att till en tid den ene blott gifver efter, under det den andre befaller, och så kommer det en tidpunkt, då den veke ej kan gå med längre, utan säger: stopp! Då är det som bekant den starke, egoisten af vana, som beskyller den andre för bristande känsla och för egoism. Egoismen, den bristande hänsynen mot andra, blir lätt hos individen ett djupt rotadt fel, och den utvecklas genom uppoffring och undfallenhet till följd af egoismens egen inre natur, ty som sagdt, den värkligt ego-

istiske märker aldrig, att *han själf* är föremål för uppoffring. De enda uppoffringar han ser, äro de, som han själf gör.

I stort sedt är förhållandet detsamma. Det finns få saker, som en samhällsklass så lätt vänjer sig vid som en för den behaglig uppoffring från en annan samhällsklass' sida. Så snart en sådan orättvisa blifvit satt i system, så att den ingått i folkmedvetandet, betraktas den såsom något riktigt eller åtminstone oundvikligt, och äfven de mest ädla personligheter deltaga i densammas uppehållande.

Redan nu kunna vi i stort och smått skåda inverkningarna på de besittande klasserna — å ena sidan af den stora massans underdånighet och å den andra af deras kraftiga uppträdande för *sina* rättigheter, hvilket ju innebär ett samladt motstånd mot social orättvisa, sålunda ett motstånd mot det onda i stort. Hvar är människovärdet mest aktadt — i Ryssland, där den stora massan nyss frigjorts från lifegenskapen och allt fortfarande behandlas som kreatur, eller i västerlandet, där den kommit till insikt — icke, som Tolstoy skulle önskat det, om det rätta i att underkasta sig, arbeta för andra och lida — utan om sina egna rättigheter? Hafva icke de härskande klasserna genom trycket nedifrån nödgats nedpruta sina anspråk, tum för tum gifva vika och sålunda minska sin egoism? Har icke sålunda samhället mera närmat sig ett tillstånd af rättvisa?

Denna viktiga invändning, att underkastelsen utvecklar egoismen hos de förut egoistiska, har Tolstoy aldrig besvarat.

* * *

Tolstoys lära om uppoffringen har en mäktig bundsförvant i vårt eget inre. Kombinationen af kärlek utan gräns och självförnekelse anse de flesta i sin känslas djup vara höjdpunkten af mänsklig ädelhet. Att möta oförrätter med kärlek, att kränkas utan att hämnas, att älska sina ovänner — till allt detta, som är så fjärran från vårt vanliga handlingssätt och vår normala sinnesart som öster från väster, hafva vi en egendomlig dragningskraft. Att på detta sätt med öppna armar lugnt och utan tanke på sig själf möta världen, att med jämn sinnesro och hängifvenhet fördraga hån, lidande, begabberi, fattigdom, nöd, sorg, det är otvifvelaktigt ett hos oss djupt rotadt religiöst ideal. Hängifvenhet är det ord, som mest karaktäriserar det själstillstånd jag åsyftar. *Hvad* man hänger sig åt, spelar ingen rol; därom har man kanske icke medvetenhet, men det är ett visst något inom oss, som förnimmer en alldeles säregen känsla af tillfredställelse vid tanken på vår uppoffring och självförnekelse.

Sannolikt har denna känsla ytterst sin rot i vårt medvetande af bristfällighet och svaghet. De flestas lif och deras mer eller mindre klara

ideal af lif stå som bekant i föga öfverensstämmelse med hvarandra, och till följd häraf sitter hos dem alltid en brodd af självförakt. Kristendomen har särskildt genom läran om synden utvecklat denna ångerkänsla, och vare sig individen är personligt troende eller ej, har säkerligen hans känslolif väsentligt ombildats genom det kristna åskådningssättet. I denna starkt utvecklade ovärdighetskänsla torde roten finnas till den egendomliga böjelsen att så högt uppskatta självuppoffringen. Vi känna oss i de flesta fall ovärdiga just därför, att vår egen begärelse ledt oss att taga för oss mer än hvad vi borde, och lika instabla som vi äro åt ena hållet i våra egoistiska moment, lika instabla äro vi i våra färre altruistiska. I vissa stilla stunder, då vi äro ensamma med våra tankar och fria från passioner, reagerar vår moraliska känsla, hvilken annars oftast får draga det kortare strået, och liksom en pendel, hvilken släppes på ena sidan om jämnviktsläget, går ett godt stycke på andra sidan om detta, så slår också vår känsla betydligt öfver.

Att vår känsla uttalar sig till förmån för den gränslösa uppoffringen betyder därför ingenting; det minskar alls icke vikten af de invändningar, som förut framställts, att den personligt ensidiga uppoffringen leder till nedsättning af de altruistiskas lifsstyrka och till utveckling af de egoistiskas egoism.

* * *

Man måste beklaga, att när en person med den kraft, hvaraf Tolstoy alltid varit mäktig, gjort sig till förespråkare för altruismen, denna lära skall hafva predikats med sådan ensidighet som i *Hvari min tro består.* Egoismen torde vara så enahärskande som handlingsmotiv, att föga rum finnes öfver för den mest måttfulla form af altruism. Om Tolstoy därför nalkats människorna och med sin intensitet framhållit värdet och *glädjen* af kärleken, skulle hans utsäde sannolikt icke behöft falla alldeles på hälleberget. Men nu står hans lära utom lifvet. Den kan möjligen i teorien accepteras af en eller annan, men den utöfvas ej af någon. Att sträfva efter att utplåna sin egen person, att finna det vara synd att älska vänner, anhöriga, hustru och barn, det värkar frånstötande, det förnimmes helt naturligt såsom något omänskligt. Att kräfva att min känsla skall vara så utan nyanser, att jag ej mer älskar *mitt* barn än hvilket annat barn som helst, är en orimlighet.

Fullt konsekvent är Tolstoy, då han aldrig talar om altruismens glädje, liksom aldrig om glädjen öfver hufvud. Och dock torde altruismens största företräde som handlingsprincip ligga just däri, att den på tusende sätt ökar människans lifsinnehåll. Hur oändligt mycket rikare lefver ej en person, som har familj att arbeta för, än en, som blott lefver för att utveckla sig själf i högsta möjliga grad — om den förra nämligen är djupt fäst vid sin familj! Han har då icke

blott sitt lif, sina glädjeämnen, utan äfven de andra familjemedlemmarnes. Alla djupa personliga förhållanden, för hvilka visserligen egoism men ock altruism äro förutsättningen, äro källor till den högsta lycka i lifvet. Likaså torde äfven den altruistiska känslans utvidgning till en allmän känsla af personligt deltagande, af medkänsla med andras fröjd och smärta utgöra ett stort plus i mänsklig lifsrikedom. Och denna känslans förallmänligande behöfver för ingen del minska den individuella kärleken, hvilken snarare tvärt om bör kunna vara en kärna, omkring hvilken den allmänna bildas. Men då Tolstoy predikar, att allt detta är synd, alldenstund det är uttryck för det personliga lifvet, som måste undertryckas, stöter han det stora flertalet människor ifrån sig genom naturvidrigheten i dessa kraf. Och han bringar altruismen i misskredit i stället för att höja den allmänna insikten om denna princips betydelse för ett lyckligt, mänskligt lif.

* * *

Såsom en konsekvens af denna Tolstoys uppfattning af den högsta morallagen, följer den könsmoral, som han framställt i *Efterskriften till Kreutzersonaten.*

Till den uppfattning han där försvarar har han säkerligen kommit mycket sent. Tvenne af sina romaner har han särskildt ägnat åt äkten-

skapet (nämligen *Familjelycka* och *Anna Karenin*), men i ingen af dessa skymta tendenser af det slag, som nämnda Efterskrift innehåller.

Familjelycka torde helt och hållet vara en psykologisk skildring och fri från direkt uttalade lärosatser.

Hvad det inre syftet är med *Anna Karenin*, därom kan återigen tvist uppstå. Den vanligaste uppfattningen af boken torde vara den, att Tolstoy genom den velat framhålla äktenskapets okränkbarhet, att han genom skildringen af den olyckliga utvecklingen af Annas och Vronskys förening skulle velat visa den nödvändiga följden af kränkandet af Guds lag.

Det finnes dock i hela boken blott en enda omständighet, som synes tyda därpå, och det är det motto, hvarmed boken är försedd: »Min är hämnden, säger Herren», hvilket väl skulle innebära: »I hafven öfverträdt lagen för det af mig stiftade äktenskapet, därför skolen I aldrig få frid på jorden».

I första upplagan af svenska öfversättningen återfinnes ej detta motto, och det har ej lyckats mig erhålla kunskap om det fanns på den första ryska upplagan eller möjligen blifvit senare ditsatt. Detta synes mig dock af ringa vikt, ty i alla händelser förefaller mottot mig hafva föga att skaffa med bokens värkliga innehåll, fast möjligen med Tolstoys egna, ej uttalade åsikter.

Som jag förut nämnt, är denna bok den mest objektiva Tolstoy skrifvit. Han skildrar händelsernas och hufvudpersonernas utveckling med eldande lif, men fullt opartiskt. Hans subjektivism återkommer blott vid framställningen af Ljevins figur, hvilken dock står skäligen mycket utanför den egentliga ramen.

Enligt Tolstoys nu uttalade åsikt skulle Karenin, då han uppträder förlåtande och försakande, vara den, som har rätten på sin sida. Men i romanen finnes ej ett ord, som angifver författarens åsikt i denna punkt — till stor fördel för den konstnärliga effekten.

Det finns ett ställe i andra delen af Anna Karenin, som möjligen vid första påseendet kunde anföras till stöd för den nämnda uppfattningen. Jag menar skildringen af uppträdet mellan Karenin och Vronsky vid Annas barnsäng. Där står om den senare: »Han förstod icke den andres bevekelsegrunder, men han kände, att det i en dylik lifsåskådning låg något upphöjdt, som han aldrig kunde lyfta sig till.» Därefter följer en mästerlig analys af Vronskys själsförfattning, hur han af den andres uppträdande blifvit kastad ur sina vanliga hjulspår, hur den äkta mannen för ögonblicket upphörde att spela en löjlig rol, och han själf föreföll lumpen.

Allt detta är utomordentligt fint och psykologiskt. Det torde dock ej få räknas för mer än det ger sig ut att vara: en skildring af hvad

Vronsky kände strax innan han gjorde självmordsförsöket.

Att det skulle vara *Tolstoys* mening att ställa Karenin på piedestal, är ytterst osannolikt. Hans skildring af denne är genomgående osympatisk. I första delen fäller han t. ex. följande bittra omdöme om honom:

»Alexej Alexandrovitsch var en strängt religiös man, dels därför att religionsfrågorna aldrig berört honom personligt närmare, och han därför heller aldrig vetat af, hvad tvifvel ville säga, dels och företrädesvis därför att religionen gaf en bestämd förklaring på alla de dunkla och svårlösta frågor, som Alexej Alexandrovitsch fann det besvärligt och obehagligt att försöka förklara med förnuftet. Religionen skaffade allt detta ur vägen, så att han hade platsen fri och öppen för sin praktiska verksamhet.»

När han låter en man kännetecknad af denna, tyvärr ytterst vanliga ämbetsmannakristendom, som jag skulle vilja kalla den — och hvilken i dessa Tolstoys ord får sig en snärt, som räcker långt utom Rysslands gränser — i bokens senare hälft uppträda såsom allvarligt kristen, värkar det parodiskt. Att han i Karenins figur ironiserar en speciel religiös rörelse inom den högre ryska societeten, framgår tydligt af skildringen af dennes kvinnliga biktfader, grefvinnan Lydia Ivanovna och af det skämtsamma uppträdet i hennes salong, då Stepan Arkadjewitsch är på besök för att söka förvärfva sig hennes förord

till en god plats. Hvarje rad i denna sistnämnda skildring innebär ett hånlöje från *Tolstoys* sida (se kap. 38 och 39 i andra delen).

Själfva boken lämnar därför inga stöd för det antagandet, att Tolstoy velat i den plädera för äktenskapets oupplöslighet, men hans tendenser för öfrigt och bokens motto tyda därpå. Och jag är mycket böjd att antaga, att hans *afsikt* kan hafva varit denna vid bokens författande. Men af dessa hans intentioner blir läsaren oberörd. Tolstoys konstnärsindividualitet har, om han haft denna tanke i bakhåll, helt och hållet gått sina egna vägar och därigenom spelat honom ett spratt, ty han har alls icke öfvertygat läsaren om straffbarheten af att makar upplösa sitt äktenskap, men väl har han i lefvande bilder inristat i läsarens hjärta det förhatliga och karaktärsfördärfvande i dubbelhet och bedrägeri, det vidriga i hyckleri, det ohyggliga i svartsjuka och nödvändigheten af själfbehärskning i allt, äfven i kärleken.

Jag har förut sökt ådagalägga, att det ej är första gången, som hans teoretiserande person och hans konstnärsindividualitet gått hvar sina skilda vägar (jfr. sid. 53).

* * *

I *Efterskriften till Kreutzersonaten* har han gifvit den sista stöten åt individens rätt; i kärleken tager det individuella kanske sitt kraftigaste

uttryck, och därför kan den sinnliga kärleken af Tolstoy ej nog förkastas. Otvifvelaktigt skänker föreningen mellan tvenne älskande dem jordens högsta glädje, men då denna är rent egoistisk, är den syndig, menar han.

Visserligen stöder han sina åsikter på Kristi ord (Mattei XIX, 10—12), men möjligen är hans personliga kraf på askes den djupare liggande grunden till att han med sådan ifver omfattat denna hemska lära. »En kristens ideal,» säger han, sid. 208 sv. öfvers., »är kärleken till Gud och nästan, att förneka sig själf för att tjäna Gud och nästan, men den sinnliga kärleken — äktenskapet — är att tjäna sig själf och alltså vid alla tillfällen ett hinder för att tjäna Gud och nästan, och därför är det också från den kristna synpunkten ett fall, en synd.»

* * *

Vi se sålunda, att Tolstoy på alla områden genomför sin kamp mot individualiteten. Han förkastar alla uttryck för individens egen starka lifskänsla: konst, skönhetsdrift, egendomssinne, förvärfsbegär, könskärlek, kärlek till vänner, hustru och barn o. s. v. Men i och med att han bannlyser detta ur vårt lif, reducerar han ock betydligt summan af mänsklighetens kraft, ty i det mästa af detta ligger säkerligen oundgängliga förutsättningar för att mänskligheten skall kunna lefva ett friskt lif. Tolstoys ideal för mänsklig

tillvaro måste vara en stilla, kontemplativ existens, i hvilken en hvar har lika behof, där dessa tillfredsställas genom inbördes tjänster, men där hvarje starkt uttryck för lifskänslan saknas, och där därför allt är jämt, grått och enformigt — en gubbes ideal af världens gubbålder.

* *
*

Tolstoy förlägger grunden till sin lära till en af förnuftet rättad uppenbarelse. Sin uppfattning, att det personliga är något lågt, som skall uppgifvas, har han hämtat ur sin egen asiatiska känslas djup, och låter förstå, att denna uppfattning är specifikt kristen. Därför lär han, att någon personlig tillvaro ej finnes före eller efter detta lifvet. Och dock — fast han förnekar ett lif efter detta — fasthåller han vid läran om en Gud, som uppenbarat sin vilja för människan. Denna genom Kristus uppenbarade vilja är det, som skall vara normen för vårt handlingssätt. Med förnuftskäl vill han åter uppvisa, att denna etik är den enda, som leder till individens lycka. Då man uppgifvit sin person och sina önskningar, är allt fullkomligt likgiltigt. Etiken är sålunda dels baserad på mänsklighetens lycka, dels på Guds vilja, sådan den uttryckts i Kristi bergspredikan.

Nu torde det stora flertalet människor ej anse det vara förnuftigt att så gränslöst uppoffra sig, som Tolstoy anser vara det enda rätta. Den ändamålslösa, rent asketiska uppoffringen erbjuder

intet tilltalande för de reflekterande västerlänningarna. På grund af medmänniskors och egen lycka kunna de därför ej gärna sluta sig till Tolstoys etiska åskådning. Hvad åter det beträffar, att Gud skulle hafva särskildt anbefallt detta lefnadssätt, kan tydligen icke detta utgöra lifsmotiv för synnerligen många, ty för det första är den uppenbarelse, som Tolstoy förordar, endast en del af den, som återfinnes i Nya Testamentet, och hvilken har stöd i tradition och känslolif. För det andra vinner helt naturligt läran om Guds befallningar rörande blott och bart detta lifvet, hvilket skulle vara ändamål i sig själf, ingen tilltro, utan den betraktas som ett hjärnspöke.

Tolstoy har insett fördelen af så väl den uppenbarade läran som af en etik baserad på lifvets egna förutsättningar. Han har velat ena dessa principer men har därigenom förlorat bådas företräden.

För sitt asiatiska sedlighetsideal söker Tolstoy stöd äfven i rent logiska grunder. Sträfvandet efter personligt godt för en själf kan icke vara annat än illusoriskt, anser han, ty oafsedt det vanskliga i att nå lycka under hela lifvet, står alltid döden väntande vid lifvets slut, och denna är städse den skarpaste motsatsen till den mänskliga lycka, hvilken består i individuell tillfredsställelse. Någon lycka kan därför ej finnas för individen sådan han för närvarande värkligen är, d. v. s. så länge han sträfvar efter sin lycka.

Nej, säger Tolstoy, för att värklig mänsklig lycka skall kunna frodas, måste man födas på

nytt, d. v. s. helt omgestaltas till sin inre människa. Då lidande, smärta, död äro oundvikliga, återstår den möjligheten, att människan på så sätt förvandlas, att hon ej bryr sig om sig själf och därför blir oberörd af allt detta, som hon förut fann motbjudande. Man är olycklig därför att många önskningar ej kunna uppfyllas. Vanligen sträfvar man för att få så många som möjligt uppfyllda. Detta är en oriktig väg, säger Tolstoy. Afskaffa själfva önskningarna, och du blir lycklig, ty om du intet själf önskar, saknar du intet! Lef däremot för andra, önska deras väl af ditt hjärtas djup, omsätt alla dina egna gamla önskningar i lika lifliga önskningar att göra *andra* godt, och lifvet skall förse dig med *alla* betingelser för att du skall få dina önskningar uppfyllda, d. v. s. varda lycklig.

Otvifvelaktigt är denna slutsats riktig, men äro premisserna möjliga? Det är otvifvelaktigt sant, att *om* man lär sig älska döden mer än lifvet, så är man lycklig att dö — någonting som stundom inträffar med olyckliga eller ålderstigna personer, som uttömt sin lifskraft, men vore det någon mening i att predika denna sanning för lifskraftiga ungdomar? Är det ej lika klokt som att säga: förvandla din organism, så, att du älskar smärtan, och du skall föredraga tandutdragning framför njutningen af en god cigarr. Det är en logiskt riktig slutledning, men ändå — har väl räsonnemanget något värde för lifvet?!

* * *

Så afvikande Tolstoys uppfattning af kristendomen än är, torde dock hans lära visst icke kunna göra anspråk på orginalitet. Bland kristna sekter finnes en, som med hänsyn till läran och medlemmarnas lif starkt erinrar om Tolstoyianismen. Det är kväkarnas sekt. Bland deras viktigaste lärosatser märkas förbuden mot användandet af våld eller afläggandet af ed, hvilket senare Tolstoy — med stöd af Kristi ord i bergspredikan: I skolen alls icke svärja — säger vara syndigt.

Kväkarna anföra som stöd för sin uppfattning att begagnandet af våld är en mänsklighetens grundsynd, dels anden af Kristi lära, dels äfven just de frälsarens ord, på hvilka Tolstoy lägger så stor vikt: »I skolen icke stå det onda emot».* Sin religiösa öfvertygelse fasthöllo de strängt. De vägrade att aflägga vittnesed och alla andra eder, de försvarade sig ej, om de anföllos, de

* Denna uppgift har jag hämtat ur en fransk broschyr om kväkarna: *Observations sur l'origine, les principes, et l'etablissement en Amerique de la societé des amis, Connue sous la Dénomination de Quakers extraites de divers auteurs etc.* af Antoine Benezet, ny uppl. 1817. Författaren var själf en framstående kväkare, som lefde under 1700-talet. Där står sid. 27: »Vår herre själf åtskiljer den nya tingens ordning, som han är kommen att inleda, från den föregående, då han säger: 'I hafven hört, att det är sagdt, öga för öga, tand för tand, men jag säger Eder: I skolen ej motstå den, som gör Eder ondt. I hafven hört att det är sagdt: Du skall älska din vän och hata din fiende, men jag säger Eder: Älsken Edra fiender, välsignen dem, som Eder förbanna, gören väl mot dem, som hata Eder, på det att I mån vara barn af Eder fader, som är i himmelen'.»

kunde ej förmås att göra krigstjänst* och detta under tider, då förföljelserna mot olika tänkande voro vida mer barbariska än i det nutida Ryssland.

Kväkarnas lära om ett inre ljus, hvaraf hvarje människa antages vara i besittning, och hvilket skall vara för hennes handlingar ett rättesnöre af högre auktoritet än t. o. m. skriften själf, erinrar lifligt om Tolstoys tro på tillvaron inom människan af »människosonen», hvars utveckling representerar hennes värde som människa.

Liksom tolstoyianismen utvecklades äfven kväkarnas lära till ett slags panteism, i det att en gren af kväkarna, hvars medlemmar voro radikalare och konsekventare, anslöto sig till rent panteistiska läror.

Ännu klarare är dock sambandet mellan tolstoyianismen och buddhismen. Tolstoys lära är kristendomen, men uppfattad af en personlighet med asiatiska böjelser och asiatiskt själslif. Förintelsen af jaget, lyckan i att själf intet önska eller längta efter, denna negativa, för västerlänningen med hans positiva kraf så motbjudande uppfattning af lifvets lycka, är kännetecknande för ett asiatiskt naturel. Samma rasegendomligheter, som förmådde hela stora kulturfolk att se den sanna moralen i förintandet af jaget, hafva sannolikt ytterst dikterat Tolstoys uppfattning af kristendomen.

* Den nya svenska sekten Helgianer öfverensstämmer också i alla dessa punkter med kväkarna.

Buddhismens tro sammanfattas i fyra lärosatser (Se Encyclopœdia Britannica, art. Buddhism), hvilka sannolikt härleda sig från Buddha själf och hvilka kallas *De fyra stora sanningarna:*

1. Elände åtföljer allt mänskligt lif.

2. Alla former af tillvaro (af människor och djur i himmel och på jord) härleda sig från lidelse eller begärelse.

3. Ingen annan utväg finnes att komma ifrån existensen än genom utrotande af begäret.

4. Detta åter kan åstadkommas blott genom den fyrfaldiga vägen till Nirvana. Den första af dessa fyra vägar består däri, att individens hjärta väckes. Få äro de, som ej veta, att människan ej kan blifva fullkomligt lycklig, och att få äro de, som ej födas med bekymmer, men den stora mängden glider fram genom lifvet upptagen af allehanda omsorger eller nöjen, uppehållen af ständigt växlande hopp, jagande efter något eftersträfvadt godt. När fjällen falla från deras ögon, och de varseblifva *sorgens stora hemlighet,* att smärtan är oskiljaktig från tillvaron och att allt jordiskt godt medför andens plåga, när de söka hugsvalelse och ledning hos Den vise, då äro de väckte och hafva beträdt buddhistens första väg till frälsning. När den väckte därefter först befriats från alla *orena begär* och sedan från alla *hämndfulla känslor*, har han nått det andra stadiet; i det tredje blir han fri (1) från alla onda begär, (2) från okunnighet, (3) från tvifvel, (4) från kätteri och (5) från kärlekslöshet och från

smärta. »Såsom modern vakar öfver sitt sjuka barn äfven med fara för sin egen person, så låt också honom (den buddhistiske helige) öfva kärlek utan gräns mot alla varelser.»

Om en människa önskar att fatta tillvarons under, råder honom Buddha ej att studera, ej att späka sitt kött, men att rena sitt hjärta. Den första fienden, som måste bekämpas, är de sinnliga begären; den sista är kärlekslösheten. Man kan ej bygga ett hus i ett träsk, utan grund; det högsta man kan nå till är *universel kärlek*. Så länge man ej nått därhän, är ännu människans själ förmörkad, hon är ännu bunden; fullkomlig upplysning, värklig frihet bli fullkomnade först i *kärleken*.

Den som kommit därhän har redan nått Nirvana. Han står öfver den materiella existensens lagar, och när det korta lifvet är förbi, är han fri från en ny födelse med dess oundvikliga konsekvenser: olycka och död.

Såsom mål för lifvet sätter buddhismen *Nirvana*, och då lyckan enligt denna lära består i frånvaro af begär, är utvecklingens mål i full öfverensstämmelse med denna sträfvan. Max Müller säger att buddhismen är en religion, som lär att förintelsen af hela tillvaron, af allt tänkande, af all individualitet och personlighet är det yttersta målet för lifvet. Jag anför detta, då olika uppfattningar af Nirvana gjort sig gällande, och då Max Müllers namn torde vara en borgen för att

denna uppfattning af buddhismens grundtendenser har viktiga skäl för sig.

Likheten mellan denna lära och Tolstoys är så slående, att den knappast behöfver påvisas. Sorgens stora hemlighet, att smärtan är oskiljaktig från lifvet, den upptäckte Tolstoy under den period, som han så lefvande skildrat i sina »*Bekännelser*». I *Kreutzersonaten* och dess efterskrift återfinna vi tydligt uttalade buddhismens andra och tredje satser, och att utvecklingen till Nirvana är identisk med Tolstoys lära om ett utplånande af de egna önskningarna och syftemålen, det är allt för påtagligt för att jag därom vidare skulle orda.

* *
*

När man skall söka förklara Tolstoys senaste författarskap, är det åtskilliga omständigheter man städse bör hafva i minne. Först och främst att han icke har någon logisk skärpa. Han kan icke räsonnera såsom en västerländsk filosof, steg för steg, obekymrad om hvart det bär, utan hvad han tänker, hämtar han upp ur sin dunkla känslas djup, och kanske är det just känslan, som för honom är det yttersta sanningskriteriet. Hans förutfattade meningar, sympatier och antipatier, komma därför ofta till orda, fria och otyglade såsom hos den skönlitterära författaren. Såsom ytterligare exempel härpå vill jag erinra om det omdöme Tolstoy fäller om läkarna, gent emot

hvilka han uppenbarligen har idiosynkrasi. Det är ej blott i *Kreutzersonaten*, som detta uppenbarar sig (i den klassiska skildringen af hustruns dödsbädd), utan äfven i Anna Karenin, vid skildringen af Ljevins fästmös sjukdom och hennes behandling därför.

Man får vidare ej glömma, att Tolstoy är en elev af Schopenhauer och att han studerat buddhismen, detta enligt hans egna »*Bekännelser*». Den förres skrifter leda, från en modern filosofs utgångspunkt, till den slutsatsen, att lyckan ernås, då individen fullt utplånat sina egna individuella önskningar och böjelser; med ett ord, lifvets mål är äfven för honom Nirvana.

Men framför allt är Tolstoys egen natur mest beaktansvärd. I hela hans lif hade denna självförsakelse värkat tilldragande på honom. I hela hans tidigare författarskap framlyser oupphörligen hans böjelse för askes samt hans lust att bekämpa individens rätt. Man varseblifver, hur han anser individens lycka sammanfalla med hans förmåga att undvara glädje. Redan i hans första roman framhåller hjälten såsom lifvets högsta detta negativa lyckoideal, hvilket Tolstoy en gång skulle komma att kämpa för och uppställa gent emot individualismens positiva. I själfva naturgrunden, som icke torde vara så vidt skild från vissa, högt stående asiatiska folkslags, har man att söka den yttersta orsaken till att Tolstoy predikar lifvets utplånande som lifvets lycka. Det var denna hans böjelse, som kom

honom att framkasta dessa idéer i romanerna, det var den, som drog honom till studiet af Schopenhauer och Buddha, och det var slutligen den, som förmådde honom att göra kristendomen nästan identisk med buddhismen.

Tolstoys och buddhismens lära om självförnekelsen såsom lifvets högsta lycka och därför högsta rätt, Nietsches lära om individens absoluta rätt, se där de båda yttersta motsatserna inom modern etik! Den förra sätter lyckan i att icke äga några personliga önskningar och sträfvanden, den andra i att äga dem så kraftigt utvecklade som möjligt, och att fullfölja dem med individens hela energi utan hänsyn till andra. Denna absoluta uppfattning har något tilltalande för en hvar. Kompromissen förnimmes som något motbjudande, något vämjeligt; den är som dufvet öl för en törstande strupe. Och dock hvad hafva eftertanken och erfarenheten annat att bjuda? Det är kanske just den omständigheten, att lifvet alltid är en kompromiss mellan skilda principer, som gör att vi i tankens värld önska kunna gifva en enda princip absolut företräde.

Vi kunna ej med Tolstoy frånsäga individen all rätt till egen tillfredsställelse. Vi hafva allt för rik erfarenhet däraf, att den egna glädjen och tillfredsställelsen äro källor till de största stordåd, hvilkas resultat kommit hela mänskligheten till godo. Gœthes glädjeutstrålande lif skulle ej skänkt hvad det gjort, om han icke blifvit i tillfälle att njuta all den rikedom, som

kom på hans lott, och kanske skulle Darwins klara, lugna tankearbete ej förefunnits, om han icke lefvat det bekymmerslösa lif, han lefde, helt upptagen med fullföljande af sin egen djupa naturs utveckling. De värkligt stora personligheterna kunna utvecklas både till individens egen, till samtidens samt eftervärldens lycka; deras *egna* motiv, egna glädjeämnen varda till glädjefrön för andra. Jag tror det vara en sanning, som både Tolstoy och Nietsche förbisett. Att det dessutom ligger en till sjuklighet gränsande opraktiskhet i att föreslå det allas behof ej skulle tillfredsställas af individerna själfva utan medels inbördes tjänster (detta skulle ju inträffa i ett altruistiskt samhälle fullkomligt uppbyggdt efter Tolstoys ideal), — detta är så själfklart, att det är pinsamt att behöfva påpeka det.

Lika litet torde man kunna gifva företrädet åt Nietsches öfverdrifna individualism. Det måste finnas en medelväg mellan dessa, hvilken innesluter den relativt riktiga principen. Den moderna etiken sträfvar efter att grundlägga en praktisk morallära, som går en sådan medelväg, och dess främsta sats lyder: du skall älska din nästa såsom dig själf. Tolstoy och buddhismen säger: du skall älska blott din nästa; Nietsche: du skall älska blott dig själf. Det rätta torde vara att icke gifva *mer* åt sig själf än åt andra, men ej heller *mindre*.

* * *

När Tolstoy nu på gamla dagar förvärfvat en åskådning, som synes honom själf motsägelselös och enhetlig, har han blifvit en personligt lycklig man, och hans lif torde etiskt sedt höra till människosläktets ädlaste. Han behärskas ej längre af passioner och lider ej af skepticism. En enda tanke besjälar honom, och allt, som möter honom ser han i ett visst bestämdt ljus. Kort sagdt: han åtnjuter alla de fördelar, som en färdig dogmatisk religion erbjuder. Detta har satt honom i stånd att vända alla sina krafter mot en enda punkt: lindrandet af sina medmänniskors nöd, och i fullföljandet af detta värf har han som bekant utvecklat den mest storartade värksamhet och nått betydande resultat.

Hans person har ock så väl genom denna ädla värksamhet som genom befrielsen från de spörsmål, hvilka förut sönderslitit hans lif, vunnit i enhetlighet och harmoni, hvarigenom han, med sitt ståtliga, vördnadsbjudande yttre, sin ädla karaktär, personliga hängifvenhet för sin sak och fullkomliga frihet från alla själfviska syften, med allt skäl djupt imponerar på tidens alldagliga, futtiga välgörenhet, mot hvilken hans bjärt sticker af. Hans anhängare blifva också talrikare för hvarje dag, något, som man väl snarare bör tillskrifva hans praktiska syftemåls ädelhet än hans nuvarande idéers snillrikhet och originalitet.

Man måste emellertid säga, att Tolstoys öde såsom författare i viss mån är tragiskt: Hvad han mest har efterssträfvat har han aldrig helt

nått, men hvad som för honom varit en bisak, därutinnan ligger hans storhet. Hela sin energi har han satt in på att klargöra sin inre dunkla känsla af mänsklighetens största frågor; denna sträfvan återfinna vi mycket tidigt i hans skriftställeri, ja, redan i hans allra första ungdomsarbeten, och senare delen af sitt lif har han uteslutande ägnat åt dessa spörsmål. I detta hänseende torde han hafva arbetat förgäfves. Men hvilken betydelse har han icke genom sina skönlitterära värk! Hur rent och klart har icke samhällets anlete där speglats; hur varmt hafva icke nutidens egendomliga andliga rörelser där återgifvits; hvilken outtömlig glädjekälla ligger ej i dessa hans härliga skapelser!

Innehåll:

1. *Om två ursprungliga tendenser i Tolstoys person* 5

2. *Kortfattad lefnadsteckning.* (Tolstoys lif, liksom hans diktning ådagalägger hur stark hans »lifsberusning» var) 11

3. *Spåren af Tolstoys mysticism i hans skönlitterära författarskap* 36

4. *Bekännelser.* (Gränsskillnaden mellan ett tidigare och ett senare skede i Tolstoys författarskap) 58

5. *Tolstoys sociala skrifter; exempel på hans bristande logik* 77

6. *Tolstoys nuvarande lifsuppfattning* 94

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 075964517